

ETNOLOGIJOS KRYPTIES IR SUSIJUSIŲ MOKSLO ŠAKŲ PROJEKTŲ KONKURSINIO FINANSAVIMO BŪKLĖ 2013–2017 M.

Tyrimas atliktas, vykdant Etninės kultūros tęstinumo ir kaitos tyrimų 2016–2022 metų programą, patvirtintą Etninės kultūros globos tarybos 2015 m. lapkričio 10 d. nutarimu Nr. TN-5.
Sutartis 2018 m. balandžio mėn. 25 d. Nr. SA-10.

DOC. DR. GAILA KIRDIENĖ
Lietuvos muzikos ir teatro akademijos
Etnomuzikologijos skyrius ir katedra,
el.p.: gailakirdiene@gmail.com

ANOTACIJA

Remiantis 2018 m. atlikta Lietuvos mokslo tarybos teikiamų duomenų apie penkiolikos įgyvendinamų nacionalinių ar tarptautinių programų projektus analize ir kokybiniu mokslininkų projektinės patirties ir nuomonių tyrimu, siekiama atskleisti 2013–2017 m. susidariusią įvairių etnologijos mokslo šakų projektų neefektyvaus rėmimo būklę ir ją nulėmusius veiksnius. Tyrime ir jo rezultatus apibendrinančiose išvadose pateikiami konkretūs susisteminti duomenys apie etnologijos ir susijusių mokslo šakų projektų finansavimą, nustatant jo kritinio mažėjimo priežastis humanitarinių ir socialinių mokslo projektų konkursinio finansavimo kontekste.

Susidariusi nerėmimo situacija ne užtikrina tinkamą etnologijos ir susijusių mokslo šakų plėtrą, o lemia regresyvias perspektyvas ar net kelia grėsmę etnologijos, kaip ir visos lituanistikos, tęstinumui ir išlikimui Lietuvoje. Todėl pateikiamos rekomendacijos.

Pagrindiniai žodžiai: humanitariniai mokslai, Etnologijos mokslo kryptis, susijusios mokslų šakos, lituanistika, nacionaliniai ir tarptautiniai mokslo projektai, finansavimo būklė.

ĮVADAS

Paskutiniaisiais metais etnologijos krypties ir su ja susijusių mokslo šakų mokslininkai iš visų Lietuvos mokslo ir/ar studijų institucijų susidūrė su kritiškai sumažėjusiu konkursiniu Lietuvos mokslo tarybai (toliau LMT) teikiamų nacionalinių ir tarptautinių mokslo projektų finansavimu. Tokias konkursinio finansavimo tendencijas patvirtino ir 2016–2017 m. Lietuvių etninės kultūros draugijos atlikto etninės kultūros vertybių ir jų sampratos kultūros politikoje tyrimų projekto rezultatai (jie aptariami toliau) (Urbanavičienė Dalia, Tumėnas Vytautas 2018).

Todėl aktualu pamėginti atskleisti tokią etnologijos krypties ir su ja susijusių mokslo šakų padėtį bei kaitos tendencijas lemiančias priežastis visų lituanistinių humanitarinių ir sociologinių mokslų kontekste. Pagal Lietuvos mokslo sričių, krypčių ir šakų klasifikatorių **Humanitarinių mokslų (H 000) srities Etnologijos (07H) kryptį sudaro aštuonios mokslų šakos:** vietovių ir regionų istorija, istorinė geografija nuo viduramžių (H280), meno istorija (H310), muzikologija (H320) arba etnomuzikologija, teatrologija (H330), archeologija (H340), priešistorė (H341), onomastika (H370) ir folkloras arba folkloristika (H400). Dauguma jų tiesiogiai siejasi su daugeliu kitų humanitarinių mokslų krypčių: menotyra, filologija, istorija, kuriose jos žymimos tais pačiais kodais, tačiau prie etnologijos krypties mokslų pavadinimų gali būti pridedama pirmoji sudurtinių žodžių dalis *etno...* (gr. *ethnos* — tauta), rodanti jų sąsają su žmonėmis, tauta, visuomenės grupe: etnokalbtyra, etnoarcheologija, etnogeografija ir pan.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad **kultūros antropologija arba etnologija** šiame klasifikatoriuje siejama tik su sociologija – kitu kodu (S220) ji priskiriama socialinių mokslų (S 000) srities sociologijos krypčiai¹. Beje, 2011 m. lapkričio 11 d. LMT pateiktame klasifikatoriaus projekte siūlyta Etnologijos krypčiai priskirti ne tik Socialinę ir kultūrinę antropologiją, bet ir šias mokslo/tyrimų šakas: Etniškumo tyrimai; Lokaliųjų kultūrų tyrimai; Kasdienybės studijos; Miesto etnologija; Tapatybės tyrimai; Grupių kultūrų tyrimai; Socialinės ir kultūrinės atminties tyrimai; Migracijos studijos; Paveldo komunikacija ir kt.²

Kultūros antropologijos priskyrimas socialiniams mokslams (arba, atvirkščiai, socialinės antropologijos priskyrimas etnologijai) nėra pagrįstas, kadangi pasaulyje skiriamos dvi savarankiškos mokslo šakos: kultūrinė ir socialinė antropologija. Su etnologija glaudžiai susijusi, neretai ir tapatinama, JAV susiformavusi kultūros antropologija yra viena iš pagrindinių antropologijos mokslo krypčių, kuri daugeliu aspektų tiria kultūrą. Ji pagrįsta etnografiniuose lauko tyrimuose užrašomų duomenų kaupimu, analize ir aiškinimu ar interpretacija. JAV ir Europoje kultūros antropologijos tyrimų akiratis labai platus, metodai įvairūs. Iš jos kilo tokios subdisciplinos kaip kultūros ir asmenybės tyrimai, kultūros istorija, kultūros ekologija, kultūros materializmas, etnoistorija ar istorijos antropologija, kurios taiko humanitarinių, iš dalies socialinių ar net gamtos mokslų metodus. Taigi kultūros antropologija tapo į kultūrą orientuotų mokslų šeima. Britanijoje ir Prancūzijoje lygiagrečiai susiformavusios socialinės antropologijos pagrindinis konceptas yra socialumas (visuomeniškumas, bendruomeniškumas), jos dėmesio centre socialiniai statusai ir vaidmenys, grupės, institucijos

¹ Taip yra abiejose klasifikacijos redakcijose, patvirtintose 1998-01-09 ir 2011-02-14, žr. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.392998>

² Žr. https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2016/11/2012_mokslo-klasifikatoriaus-projektas_2011_12_02_rasto_smm_priedas.pdf

(dariniai) ir jų ryšiai, santykiai. Skėtinė sąvoka sociokultūrinė antropologija apima tiek kultūrinės, tiek socialines tradicijas (žr. *The Major Branches of Anthropology*). Lietuvos mokslų klasifikatoriuje socialinės antropologijos išvis nėra, matyt ji neskiriama nuo kultūros antropologijos, nors mokslininkai socialinę antropologiją ir etnologiją (plg. kultūros antropologiją) skiria, kas aiškiai matyti kad ir iš mokslo žurnalo „Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“ pavadinimo.

Taigi Lietuvos mokslų klasifikatorius rodo tiesiogines etnologijos krypties sąsajas su daugeliu kitų humanitarinių mokslų krypčių bei tam tikrą samplaiką su socialiniais mokslais bei kultūrologiniais, kultūrinės ar istorinės atminties tyrimais. Vien tai jau gali lemti mokslo projektų temų ir tyrimo objektų persipynimą.

Kadangi Lietuvoje etnologijos krypties ir su ja susijusių mokslo (kaip ir daugelio kitų mokslų) išlikimą, plėtrą ir perspektyvas šiuo metu vis labiau lemia konkursinis finansavimas, išskyla jo tikslingumo, lėšų paskirstymo pagrįstumo bei vykdomos mokslo politikos reglamentų, nuostatų ir prioritetų, kaip ir ekspertinio vertinimo kriterijų, kompetencijų ir jų realaus taikymo **problema**.

Tyrimo **objektas** yra 2013–2017 m. Lietuvos etnologijos krypties ir su ja susijusių mokslo šakų projektinio LMT finansavimo būklė Humanitarinių ir socialinių mokslų (HSM) kontekste.

Atliekamas tyrimas **apima penkioliką 2013–2017 (2018) m. LMT mokslo ir tyrimų programų**:

- Nacionalinė lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programa (LIT)
- Nacionalinė mokslo programa „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“ (VAT, 2010–2014 m.)
- Valstybinė lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programa (LIP)
- LMT Jungtinio programavimo iniciatyva (JPI) „Kultūros paveldas ir globaliniai pokyčiai – nauji iššūkiai Europai“ (2013 m.)
- Parama paskelbti mokslinius straipsnius ir išleisti knygas (pripažintuose užsienio leidiniuose ar leidyklose; nuolatinis kvietimas nuo 2012 m. liepos)
- Tikslinis kvietimas teikti prašymus gauti paramą leidiniams išleisti (2015 m. rugsėjo 15 d.)
- Mokslininkų grupių projektai (MIP; nuo 2010 m.)
- Kultūrinės plėtros projektai (2013 m. liepa–2014 m. gruodis)
- Aukšto lygio MTEP projektai (Priešakiniai moksliniai tyrimai, SMART)
- Atviros partnerystės projektai (APP)

- Lietuvos-Baltarusijos bendradarbiavimo programa (TAP-LB, nuo 2010 m.)
- Lietuvos-Ukrainos bendradarbiavimo programa (TAP-LU, nuo 2011 m.)
- Reikminių tyrimų projektai (REP, nuo 2015 m.)
- Nacionalinė mokslo programa „Gerovės visuomenė“ (GER, 2015–2020 m.)
- Nacionalinė mokslo programa „Modernybė Lietuvoje“ (MOD, 2017–2022 m.)

Šioms konkursinio finansavimo programoms ir tyrimams projektų paraiškas yra teikę mokslininkai, dirbantys **aštuoniose pagrindinėse etnologijos, folkloristikos, etnomuzikologijos ir susijusių mokslų šakas telkiančiose Lietuvos mokslo (ir studijų) institucijose**: Lietuvos istorijos institute (toliau pateikiama sutrumpintai – LII), Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (LLTI), Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje (LMTA), Klaipėdos universitete (KU), Vilniaus universitete (VU), Lietuvos kultūros tyrimų institute (LKTI), Vytauto Didžiojo universitete (VDU) ir Kauno technologijos universitete (KTU).

Tyrimo tikslas – atskleisti priežastis ir veiksnius, dėl kurių 2013–2017 m. kritiškai sumažėjo etnologijos krypties ir susijusių mokslų šakų LMT teiktų projektų konkursinis finansavimas.

Uždaviniai:

1. Trumpai apžvelgti susidariusią etnologijos krypties ir susijusių mokslų šakų plėtros padėtį bendrame lituanistikos ir HSM kontekste.

2. Nustatyti finansuotų ir nefinansuotų etnologijos krypties ir susijusių mokslų šakų projektų proporciją HSM kontekste pasirinktuose LMT mokslų programų ir tyrimų konkursuose, atsižvelgiant į projektų tematiką, jų vykdytojų specializaciją, instituciją ir kitus veiksnius.

3. Palyginti 2013–2017 m. konkursinio finansavimo būklę su ankstesniu 2009–2013 m. laikotarpiu bei 2018–2019 metais.

4. Išanalizuoti ir apibrėžti, kiek etnologijos krypties ir susijusių mokslų šakų specifikai adekvati LMT vykdoma mokslo plėtros politika, įvairių programų reglamentai.

5. Atitinkamai nustatyti, kaip bendroji LMT vykdoma mokslo plėtros politika, konkursinio ekspertinio vertinimo nuostatos ir kriterijai bei ekspertų kompetencijos ir suvokimas etnologijos krypties ir susijusių mokslų šakų tyrimų srityje lemia šių šakų projektų temas, ekspertinį vertinimą ir sėkmę konkursuose

6. Apibendrinus tyrimo rezultatus, pateikti išvadas ir rekomendacijas.

Pagrindiniai taikyti **tyrimo metodai** yra analizės, lyginimo ir sisteminimo; be to, taikant kokybinių tyrimų metodiką, buvo atliekami pusiau struktūruoti interviu su įvairių etnologijos ir susijusių mokslų šakų mokslininkais (išsamiau žr. toliau).

1. BENDROJI ETNOLOGIJOS IR SUSIJUSIŲ MOKSLO ŠAKŲ PLĖTROS SITUACIJA

Prieš pradedant analizuoti turimus duomenis apie konkursinio projekcinio etnologijos ir susijusių mokslo šakų tyrimų ir mokslo darbų publikavimo rėmimą LMT, būtina apžvelgti tiriamuoju 2013–2017 m. laikotarpiu Lietuvoje susiklosčiusią bendrąją etnologijos ir susijusių mokslo šakų tęstinumo ir plėtros situaciją lituanistikos, humanitarinių ir socialinių mokslų kontekste.

Šiuo laikotarpiu LR vyriausybė: LR Švietimo ir mokslo ministrai ir LR Seimas, išleido nemaža įsakymų, lemiančių regresyvias etnologijos ir susijusių mokslo šakų ir studijų kryptių, – net ir visos lituanistikos plėtros Lietuvoje tendencijas. Intensyviai vykdomas Lietuvos valstyvinių mokslo ir studijų institucijų (universitetų) optimizacijos planas, parengtas vadovaujantis LR Seimo 2012 m. gegužės 15 d. patvirtinta „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (Lietuvos pažangos taryba 2012)³ ir susijusiais dokumentais, kaip rodo jo įgyvendinimas, tiesiogiai lemia ne tik etnologinės krypties studijų programų, bet ir mokslo centrų ar net viso universiteto panaikinimą. Taigi valstybinė Lietuvos pažangos strategija yra nepalanki etnologijos ir susijusių mokslo šakų ar net visos lituanistikos išlikimui plėtrai.

Visuomenę sukrėtė 2016 m. **įsakymas iš studijų kryptių klasifikatoriaus išbraukti etnologiją**, ją įtraukiant į kultūrinės studijas, nors 2010 m. vasario 19 d. įsakymu Etnologijos studijos dar buvo pripažintos atskira humanitarinių mokslų kryptimi, išskiriant etnologiją ir folkloristiką, vyksta ir etnologijos doktorantūros studijos. Naujasis įsakymas prieštarauja mokslo kryptių klasifikatoriui, kuriame kultūrinių studijų mokslo krypties nėra, bet yra etnologijos kryptis (Tumėnas 2018: 120). 2017 m. kovą daugiau kaip 1500 asmenų pasirašė peticiją LR Prezidentei ir Seimo nariams, kurioje prašoma etnologijos studijas sugrąžinti į studijų kryptių klasifikatorių ir etnologijos pirmosios pakopos studijų programoms skirti tikslinį valstybės finansavimą⁴. Etnologijos krypties studijų sugrąžinimo ir tikslinio valstybės finansavimo klausimai svarstyti ir 2017 m. gegužės 25 d. LR Seime vykusioje diskusijoje „Humanitarinių mokslų ir studijų kuriama pridėtinė vertė“⁵.

³ Lietuvos pažangos taryba nurodo, kad Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ parengta ir grindžiama žmonių siūlymais ir mintimis. Jos paskirtis – žadinti ir vienyti idėjas, kurių įgyvendinimas garantuotų visuomenės gerovę, piliečių orumą ir valstybės saugumą; paskatinti esminius visuomenės pokyčius ir sudaryti sąlygas formuotis kūrybingai, atsakingai ir atvirai asmenybei, įtvirtinti vertybes ir kartu kurti modernią, veržlią, atvirą pasauliui, savo nacionalinį tapatumą puoselėjančią stiprią valstybę. Tai – valstybės vizija ir raidos prioritetai bei jų įgyvendinimo kryptys iki 2030 metų, pagrindinis planavimo dokumentas, kuriuo turi būti vadovujamasi, priimant strateginius sprendimus ir rengiant valstybės planus ar programas.

⁴Žr. <https://www.peticijos.lt/visos/72345/del-etnologijos-studiju-sugrazinimo-i-aukstasias-mokyklas/>

⁵ Žr. http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15258&p_k=1&p_event_id=3518

2017 m. rudenį patvirtintas „Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos ir meno veiklos vertinimo reglamentas“ – pagrindinis mokslinės produkcijos vertinimo ir veiklos nuostatų reglamentas, nuo kurio didžiąja dalimi priklauso Lietuvos valstybinis mokslo įstaigų finansavimas, atitinkamai ir mokslo plėtra bei mokslininkų veikla. **Naujoji humanitarinių mokslų srities mokslinės produkcijos ir veiklos vertinimo reglamento versija**, lyginant su ankstesne (patvirtinta 2010 m. liepos 10 įsakymu)⁶, įteisina milžinišką regresyvų poveikį lituanistikos plėtrai, net verčia nerimauti dėl jos išlikimo. Jei anksčiau, visų pirma, 8 taškais buvovertinamos „reikšmingos lituanistikos monografijos ir studijos“ (vienas aut. lankas)⁷, tai jų vietą užėmė „tarptautiniu mastu pripažintos mokslo leidyklos [užsienyje]⁸ išleista mokslo monografija, mokslo studija, sintezės darbas arba jų dalys (visi ne mažesnės apimties kaip 4 aut.l.)“ – po 15 taškų už vieną aut.l. Pripažintose užsienio leidyklose išleisti mažesnės (iki 2 aut. l.) apimties mokslo darbai vertinami po 10 taškų už aut.l. Tuo tarpu kitose leidyklose (greičiausiai, Lietuvoje) išleisti mokslo darbai vertinami daugiau nei perpus mažiau taškų: atitinkamai 7 ir 4. Sąvoka *lituanistikos monografijos ir studijos* iš mokslo produkcijos ir veiklos vertinimo reglamento pašalinta. Reglamento „Bendrosiose nuostatose“ netgi formuluojama, kad mokslo monografija, išleista „lietuvių ar kita mažiau paplitusia kalba“ privalo turėti santrauką anglų, prancūzų arba vokiečių kalba (I.6.18.).

Sumažintas mokslo straipsnių įvertis: jei anksčiau straipsniai paskelbti leidiniuose, „įtrauktuose į tarptautines mokslo duomenų bazines“ pelnydavo po 15 ar net 25 taškų, tai dabar tik 5 ar vos 2 taškus. Taikomųjų ar mokslo sklaidos publikacijų vertinimas sumažėjo net iki keturių kartų (pvz., už paskelbtą mokslo darbo recenziją skiriamas vos 1 taškas vietoje buvusių 4). Nors siekiama sklaidos, skaitomumo ir pripažinimo užsienyje, tačiau visiškai nuvertinti (iš reglamento išbraukti) mokslo straipsniai plačiajai visuomenei skirtuose etnokultūrinuose Lietuvos leidiniuose, kuriuose skelbiami ne tik recenzuoti mokslo, bet ir kraštotyros ar panašūs straipsniai, apžvalgos ir pan. Tačiau pradėtas vertinti, ir itin aukštai, dalyvavimas tarptautinės mokslo programos „Horizontas 2020“ projekte (koordinuojant – 40 ir nekoordinuojant projekto – 20 taškų) ir Europos mokslinių tyrimų tarybos (ERC) dotacijos laimėjimas (60 taškų). Svarbu pažymėti, kad ES bendroji mokslinių tyrimų ir inovacijų programa „Horizontas 2020“ skirta ne

⁶ Čia ir toliau žr. prieigą internete: <https://www.e-tar.lt/rs/legalact/69270ef0a8d411e78a4c904b1afa0332/>

⁷ Galimi taškų finansinės vertės pokyčiai čia neanalizuojami.

⁸ 2011 m. tarptautiniu mastu pripažintų mokslo leidyklų sąrašus, iš pradžių taikytus vertinant tik fizinių, žemės ūkio, biomedicinos ir technologijos mokslų sričių darbus, ŠMM prašymu pradėjo sudarinėti 2011 pavasarį, žr.

<http://old.lmt.lt/lt/naujienos/archive/p820/sudarinejamas-tarptautiniu-mastu-w952.html>

2017 m. tuo tikslu jau buvo sudaromi tarptautiniu mastu pripažįstamų leidyklų sąrašai taip pat ir humanitarinių bei socialinių mokslų grupėse, žr. <https://www.lmt.lt/lt/mokslo-meno-veiklos-rezultatu-vertinimas/kasmetinis-mokslo-meno-veiklos-vertinimas/2017-m./2889>

atskiroms mokslo disciplinoms plėtoti, o spręsti mažai tirtų sričių visuomeninio pobūdžio užavinius. Suformuluoti jos prioritetai menkai tinka ne tik etnologiniams, bet ir visiems humanitariniams mokslams, nebent tiktų prioritetas „Europa besikeičiančiame pasaulyje – įtrauki, novatoriška, mąstanti“.

Viena iš svarbiausių bendrųjų nuostatų, kad mokslininkai turi „siekti vykdyti kuo aukštesnės kokybės mokslinius tyrimus ir jų rezultatus publikuoti prestižiškiausiuose ir skaitomiausiuose moksliniuose žurnaluose ir prestižiškiausių ir skaitomiausių leidyklų leidžiamuose leidiniuose“ (I.2.1.1). Taigi visa mokslininkų veikla ir darbai orientuojami ne į Lietuvą ir jos visuomenę, o į užsienį, nes dėl nedidelio ir mažėjančio gyventojų skaičiaus joks lietuvių kalba skelbiamas leidinys ar darbas, suprantama, negali tapti pasauliniu mastu prestižiškiausiu, skaitomiausiu ar geriausiai cituojamu⁹, kad ir koks jis bebūtų svarbus Lietuvos visuomenei ir lituanistikos ar baltistikos sklaidai.

Galima daryti išvadą, kad mokslo darbų ir veiklos reglamentas Lietuvos mokslininkus primygtinai nukreipia savo monografijas, studijas ar sintezės mokslo darbus publikuoti ne Lietuvoje, o pripažintose leidyklose užsienyje, taigi ne lietuvių, o anglų ar kita pasaulyje plačiai paplitusia kalba. Mokslininkų prestižas, pripažinimas ir darbų skaitomumas bei mokslinių tyrimų sklaida lietuvių kalba Lietuvoje nevertinami. Todėl išlikęs bendrųjų nuostatų reikalavimas „įgyvendinti Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme nustatytą lituanistikos prioritetą“ (I.2.1.4.) yra tik formalus, nepagrįstas, neatitinka daugelio kitų nuostatų ir tokiomis sąlygomis įgyvendinti yra vargiai įmanomas.

2016–2017 m. LR Kultūros tarybos remto tyrimo „**Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimai valstybės politikai**“ rezultatai atskleidė kelias pagrindines etnologijos ir susijusių mokslo kryptų projektinio finansavimo ir plėtros problemas; buvo pateiktos rekomendacijos¹⁰. 2018 m. sausio 10 d. šio projekto baigiamojoje ataskaitoje teigiama, kad „trūksta strateginio požiūrio į etninės kultūros mokslinių tyrimų ir studijų svarbą bei perspektyvą. Etnologinių tyrimų mastai Lietuvoje menkėja, jie tapo itin fragmentiški ir nenuoseklūs, o etnologijos mokslo ir dėstymo perspektyvos – regresyvios. Nei Lietuvos mokslo taryba (LMT), nei kuri nors kita valstybinė mokslą kuruojanti institucija Lietuvoje nesirūpina etnologijos ir kitų lituanistikos mokslų tolygia ir visaverte plėtros strategija bei politika. Etninės kultūros srities tyrimams skirtų ir LMT paremtų projektų kiekis ryškiai mažėja, neretai reikšmingi projektai laimi konkursą, bet lėšų jiems pritrūksta. Nors kalbinti mokslo ekspertai teigia, kad LMT ekspertai kompetentingi ir pagrįsti atrenka pačius kokybiškiausius, geriausius

⁹ Humanitarinių mokslų srities mokslo darbų cituojamumo rodiklis, remiantis tarptautinėmis duomenų bazėmis, dar nėra skaičiuojamas.

¹⁰ Viena iš projekto vykdytojų buvo ir G. Kirdienė, ji kalbėjosi su trim LM Tarybos nariais.

projektus finansavimui, tačiau dalis apklaustųjų išreiškė abejonę LMT ekspertų kompetencija ir profesionalumu etnologinių mokslų (etnologija, folkloristika, etnomuzikologija ir kt.) srityje. Jokie LMT reglamentai neužtikrina etnologijos srities mokslų išlikimo ir perspektyvumo. Mokslo ir studijų įstatyme įtvirtintas lituanistikos (apimančios ir etnologijos, kultūros ir istorijos paveldo fundamentinius tyrimus, nematerialaus paveldo kaupimą, sistemimą, saugojimą bei sklaidimą) tyrimų ir studijų prioritetas, pabrėžiant, kad jį įgyvendinančios mokslo ir studijų institucijos laikomos vykdančiomis ypatingos nacionalinės svarbos veiklą. Tačiau žemesnieji teisės aktai nesudaro galimybių šį prioritetą įgyvendinti, tyrėjai verčiami pagrindinį dėmesį skirti ne nacionalinėms, o užsienio konferencijoms bei publikacijoms, siauriamos jų galimybės skleisti savo mokslines išvalgas Lietuvoje. Skelbiant konkursinį finansavimą pagal lituanistinių tyrimų programas, neatsižvelgiama į etnologinių tyrimų specifiką, neskiriamas pastovus finansavimas šios srities ilgalaikiams fundamentiniams tyrimams (Tumėnas 2018: 139).

Šio tyrimo ataskaitos ketvirtojo skyriaus „Etninės kultūros vertybių samprata kultūros politikoje: etninės kultūros politikos formuotojų ir vadovaujančių dalyvių nuostatų pristatymas“ 3.2. poskyryje „Dabartinės mokslo rėmimo, administravimo sistemos (ne)efektyvumas, užtikrinant aktualiausių etninės kultūros tyrimų plėtrą“ nurodoma, kad šiuo metu LMT neliko programų, kvotų, susijusių su etnologiniais tyrimais, pagrindinis jų finansavimas yra projektinis, todėl nepastovus ir nedidelis (Tumėnas 2018: 116–117). Apibendrinant tyrimą daroma išvada, kad „Konkursinis kultūros ir mokslo finansavimo mechanizmas neužtikrina valstybės politikos krypties įgyvendinimo ir iš prigimties negali to padaryti“ (Urbanavičienė, Tumėnas 2018: 136). Todėl pateikiamos šios mūsų tyrimui aktualios rekomendacijos:

„Sukurti šalies mokslo rėmimo ir plėtros strategijas, kurios garantuotų perspektyvas etnologijos ir etninės kultūros srities tyrimams, ugdymui ir studijoms“ (Tumėnas 2018: 131).

„Sudaryti sąlygas vykdyti Lietuvoje fundamentinius etnologinius tyrimus – sukurti lankstesnius tokių tyrimų vertinimo kriterijus, juos susieti su etnologinio įdirbio tęstinumo užtikrinimu bei jo sklaidos Lietuvoje reikšme, skirti tikslinį finansavimą etnologiniams ir folkloristiniams centrams, taip pat ir esantiems aukštosiose mokyklose“ (Tumėnas 2018: 131, Urbanavičienė, Tumėnas 2018: 142).

„Plėtoti užsakomuosius etnologinius ir susijusių sričių tyrimus atsižvelgiant į Lietuvos aktualijas“;

„Tobulinti Lietuvos mokslo tarybos skiriamo konkursinio finansavimo ir projektų atrankos ekspertinio vertinimo kriterijus, nustatant, kad etninės kultūros tyrimams skirtus

projektus turi ekspertuoti tik kompetentingi šios srities mokslininkai“ (Urbanavičienė, Tumėnas 2018: 142–143).

2016 m. pabaigoje dėl LMT **socialinių mokslų atstovams** keliamų nepagrįstai didelių tarptautiškumo reikalavimų, socialinių mokslų sritį taip pat imta stumti iš šalies mokslo tyrimų finansavimo. Spaudoje nurodoma, kad 2016 m. gruodžio 12 d. LMT paskelbus mokslininkų grupių finansavimo konkursą, socialinių mokslų projektų vadovams iškeltas naujas griežtas tarptautiškumo reikalavimas – *Clarivate Analytics* (buv. *Thomson Reuters*) *Web of Science* arba *SCOPUS* tarptautinėse duomenų bazėse paskelbtų mokslo straipsnių kiekis, nors socialiniai mokslai dažnai orientuoti į nacionalines, regionines visuomenių pokyčių dimensijas ir jų tyrinėjimų sklaida negali būti tokia pati kaip biologinius ar fizinius reiškinius nagrinėjančių mokslų. Socialinių mokslų atstovai pasirašė kreipimąsi į LMT, kad šio reikalavimo būtų atsisakyta, tačiau į jį nebuvo atsižvelgta. Todėl kreiptasi į Lietuvos vyriausiąją administracinę teisimą, prašant ištirti, ar LMT paskelbto 7-ojo kvietimo teikti paraiškas mokslininkų grupių projektams įgyvendinti 2017–2020 m. konkursų sąlygų nuostatos atitinka Mokslo ir studijų įstatyme įtvirtintus kūrybos ir mokslinių tyrimų laisvės, lituanistikos prioriteto, lygių galimybių bei sąžiningos konkurencijos principus ir konstitucinį teisinės valstybės principą. Mokslininkų įsitikinimu, sprendžiant dėl socialinių mokslų tyrimų konkursų sąlygų, būtina įvertinti, kad socialinių mokslų tyrimų objektas lemia specifiką, artimą humanitariniams mokslams (Ekspertai 2017).

LR Konstitucinis teismas, jau nagrinėjęs lietuviškų reikalavimų mokslininkams teisėtumo klausimą, apgynė lietuviškumą ir regioninę tyrimų specifiką atspindinčius socialinius ir humanitarinius mokslus teigiant, kad mokslininko kvalifikaciją nulemia jo publikacijos kokybė, o ne formalus įtraukimas į komerciniais pagrindais veikiančias užsienio duomenų bazes. Todėl apsisprendžiant, kokios tarptautinės duomenų bazės yra laikomos pripažintomis Lietuvoje, turi būti atsižvelgiama ir į mokslo sričių bei kryptių, ypač humanitarinių ir socialinių mokslų, specifiką. Viešinti humanitarinių bei socialinių mokslų tyrimus yra sunkiau ir dėl to, kad jų rezultatai dažnai paskelbiami atitinkamos šalies valstybine kalba (ten pat).

2017 m. pabaigoje sukilo **lituanistai kalbininkai, literatai ir tautosakininkai**. Reaguodamas į Vilniaus universiteto pertvarką, kai iš fakulteto ir instituto pavadinimų išnyko žodžiai *lituanistika* ir *baltistika*, Artūras Judžentis straipsnyje „Lituanistika yra neatsiejama nuo pačios tautos“ nurodė, kad Lituanistikos (magistro) studijos, rektoriaus teigimu, universitete neorganizuojamos dėl per menko susidomėjusiųjų skaičiaus. Kaip tik todėl fakultete „buvo įkurtos naujos, šiuolaikiškos studijų programos“. Pasak autoriaus, „tuo netiesiogiai pasakoma, kad lituanistikos studijos esančios nešiuolaikiškos. Taip kartu su radikaliaisiais liberalais

bandoma vienu ypu nurašyti visa tai, kas yra tautiška ir patriotiška. Lituaniška negali būti nei moderni, nei pasenusi. Kaip tautos dvasinė kultūra ji yra neatsiejama nuo pačios tautos. Vienais laikotarpiais ji gali klestėti, kitais – priešingai, sumenkėti. Pasenęs, nešiuolaikiškas tegali būti požiūris į tautos kultūrą, jos perteikimas arba interpretacija“ (Judžentis 2017).

2018 m. kovo 2 d. nepartinio politinio judėjimo „Vilniaus forumas“ **konferencijos „Lituanistika globalizmo vėtroje: ugdyti tautos kultūrą, stiprinti valstybę“ rezoliucijoje** teigiama:

„Visose demokratinėse Vakarų ir Vidurio Europos šalyse bunda tautinė ir valstybinė sąmonė. Tačiau Lietuvoje tęsiamos ir net stiprinamos pastangos ištautinti ir išvalstybinti šalies visuomenę. Pastaruoju metu pagausėjo lituanistikos žlugdymo apraiškų: menkinamas lituanistikos tyrimų ir studijų statusas bei mažinamas jų finansavimas, brandos egzaminuose sudaromos sąlygos atsisakyti lietuvių literatūros, mažinamas lituanistikos knygų leidybos rėmimas. Tokiu būdu lituanistai – ir mokytojai, ir tyrėjai – praranda ir taip sumenkusį socialinį statusą bei prestižą.

Matyti pastangų sumenkinti valstybinį lietuvių kalbos statusą. Ruošiama politinė ir teisinė dirva dvikalbystei šalies viešajame gyvenime įtvirtinti, siaurinama lietuvių kalbos viešojo vartojimo erdvė. Lietuvių kalba stumiamą į akademinio gyvenimo paribius. Didėja pavojus, kad ji, kaip sovietmečiu, vėl bus bus paversta tik privataus buitinio vartojimo kalba“¹¹.

Net šeši iš dešimties šioje rezoliucijoje suformuluotų reikalavimų tiesiogiai siejasi su etnologijos mokslų plėtra ar net išlikimu Lietuvoje:

„1. Realiai užtikrinti valstybinį lietuvių kalbos statusą. Jos teisės neturi būti pažeidžiamos jokioje valstybės ir visuomenės gyvenimo srityje. Nutraukti faktinį ir simbolinį lietuvių kalbos stūmimą iš akademinės erdvės.

2. Atsisakyti gėdingos praktikos žeminti lietuvių kalbą ir jos mokslinę raišką perdėtai „tarptautiškumo“ reikalavimais, primygtinai verčiančiais mokslininkus rašyti ir publikuoti savo darbus kitomis kalbomis ir juos skelbti Lietuvos visuomenei neprieinamuose leidiniuose.

3. Peržiūrėti Lietuvos mokslo tarybos vaidmenį vertinant ir finansuojant lituanistikos mokslo institutų veiklą.

4. Lituaniistikos plėtros prioritetus apibrėžti valstybės lygiu, apriboti lituanistikos reikšmės nesuvokiančių ir tariamai nešališkų ekspertų galias ir galimybes savavališkais sprendimais žlugdyti šią sritį.

¹¹ Žr. http://www.propatria.lt/2018/03/konferencijos-lituanistika-globalizmo_5.html

5. Palikti veikti keturis lituanistinius mokslo institutus – Lietuvių kalbos, Lietuvių literatūros ir tautosakos, Lietuvos istorijos, Lietuvos kultūros tyrimų – ir užtikrinti deramą jų finansavimą.

10. Užtikrinti lituanistikos reikšmę lietuvių išsaugojimui, jos dalykų reprezentaciją viešojoje ir akademinėje erdvėje, įstatymiškai įpareigoti išsaugoti jų pavadinimus visose su šia sritimi susijusiose mokslo ir studijų institucijose¹².

2018 m. balandžio 9 d. Etninės kultūros globos taryba kreipėsi į LR Seimą **Dėl lituanistikos prioriteto užtikrinimo bei etnologijos ir folkloristikos studijų krypties gražinimo**. Rašte nurodoma, kad LR Mokslo ir studijų įstatyme (toliau Įstatymas) yra įtvirtintas lituanistikos tyrimų ir studijų prioritetas. Lituanistiniai tyrimai apima ne tik fundamentinius lietuvių kalbos, etnologijos, raštijos, kultūros ir istorijos paveldo tyrimus, bet ir nematerialaus bei dokumentinio lituanistikos paveldo kaupimą, sisteminimą, saugojimą ir skleidimą (Įstatymo 12 str. 4 d. ir 4 str.). Lituanistinių tyrimų ir studijų svarba siejama su esminių tautos tapatybės išsaugojimo, stiprinimo Lietuvoje ir užsienyje bei jos raidos uždavinių sprendimu, todėl Įstatymas pripažįsta lituanistinius tyrimus bei studijas vykdančių institucijų veiklą kaip nacionalinės svarbos veiklą (Įstatymo 3 str. 3 d.). Išvardijami žemesnieji teisės aktai, kurie nepaisant tokio išskirtinio Įstatymu įtvirtinto lituanistinių tyrimų statuso, nesudaro galimybių šį prioritetą įgyvendinti. Tarp jų ir „Valstybinių universitetų tinklo optimizavimo planas“, patvirtintas LR Seimo nutarimu Nr. XIII-717(3) 2017 m. birželio 27 d., ir „Palyginamasis ekspertinis mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros vertinimo reglamentas“. Siekdamą užtikrinti lituanistikos prioriteto įgyvendinimą Lietuvoje, Etninės kultūros globos taryba pateikė siūlymus, iš kurių trys tiesiogiai susiję su mūsų tyrimu:

4) vykdant valstybinių universitetų ir mokslo institutų pertvarką, išsaugoti lituanistikos centrus mokslo ir studijų institucijose Lietuvoje;

5) patobulinti „Palyginamąjį ekspertinį mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros vertinimo reglamentą“, įtraukiant į mokslinės veiklos vertinimo kriterijus lituanistinės mokslinės produkcijos sklaidos Lietuvoje prioritetą, platesnės lituanistikos darbų įvairovės vertinimą;

6) sudaryti sąlygas vykdyti Lietuvoje fundamentinius lituanistinius tyrimus, sukuriant lankstesnius tokių tyrimų vertinimo kriterijus.

Akivaizdu, kad etnologija, kaip ir lituanistinė lingvistika, yra svarbios lituanistikos tyrimų ir studijų dalys. Jų plėtros, tęstinumo ar net išlikimo situacija ir problemos bei siekiai Lietuvoje šiuo metu tapatūs, todėl šių sričių mokslininkams, kaip ir ugdytojams, aktualu sutelkti

¹² Ten pat.

jėgas. Puikus tokio susitelkimo pavyzdys – 2018 m. kovo 20 d. Vilniuje **Humanitarinių ir socialinių mokslų asociacijų sąjūdžio** pasirašytas ir paskelbtas LR vyriausybei, LR seimui, LMT, Lietuvos universitetų rektorių konferencijos ir Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro vadovams adresuotas **raštas (rezoliucija) „Dėl palyginamojo ekspertinio MTEP vertinimo“**, kurį atliko Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras (MOSTA). Jame teigiama:

„1. Pagal patvirtintą palyginamojo ekspertinio MTEP vertinimo metodiką numatoma, kad mokslo ir studijų institucijos privalės pateikti iki šiol beprecedentį apimtimi ir išsamumu kiekį informacijos anglų kalba apie jose vykdomą mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos vertinimą. Tačiau pačiam procesui trūksta skaidrumo [...]. Lietuvos studijų ir mokslo institucijos ir apskritai visa akademinė bendruomenė neturi būti paverčiamos mokslą administruojančių biurokratinių valdžios institucijų įkaitėmis, priverstomis skirti ir taip neadekvačiai mažus savo išteklius vis naujų ataskaitų ir duomenų teikimui, kurių indėlis į Lietuvos mokslo raidą nėra kaip nors pagrindžiamas kaštų-naudos analize. Mūsų nuomone, toks mokslo ir studijų institucijų išnaudojimas yra neetiškas ir žeminantis. Be to, atkreipiame dėmesį, kad primetama tvarka teikti duomenis anglų kalba ne tik reikalauja didesnių laiko ir galbūt finansinių sąnaudų, bet taip pat galimai pažeidžia Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo 4 straipsnį, kuriame nurodyta, kad visos Lietuvos Respublikoje veikiančios institucijos, raštvedybą, apskaitos, atskaitomybės, finansinius bei techninius dokumentus tvarko valstybine kalba [...]“¹³.

Siekiant kelti mokslo ir studijų kokybę Lietuvoje, būtina MTEP vertinimą organizuoti profesionaliai, atsakingai ir šalinant ankstesniojo vertinimo proceso trūkumus. Todėl reikalaujama, kad:

„1. ŠMM viešai paskelbtų informaciją apie MOSTA vykdomo vertinimo projekto biudžetą, lėšų šaltinį, darbuotojų atlyginimus ir lėšas, skiriamas duomenų iš institucijų rengimui, taip pat sąnaudų, kurias patirs mokslo ir studijų institucijos, parengdamos šiuos duomenis, įvertinimą; [...]

3. Lietuvos mokslo taryba ir MOSTA užtikrintų, jog į vertinamuosius vienetus vykstančių ekspertų grupių sudėtis atitiktų vertinamojo vieneto reprezentuojamų mokslų kryptis, kurios nurodytos duomenų apie mokslinę veiklą pateikimo formos punktuose [...].

¹³ Prieiga internete: <http://sociology.lt/humanitariniu-socialiniu-mokslu-asociaciju-sajudzio-rastas-del-palyginamojo-ekspertinio-mtep-vertinimo/>

4. Ekspertų grupėms būtų skirta pakankamai laiko susipažinti su kiekvienu vertinamuoju vienetu, vizitui į vertinamąjį vienetą skiriant ne mažiau kaip 4 val. susitikimams, o esant poreikiui ir ilgiau.

5. Konkretų vertinamąjį vienetą vertinsiančios ekspertų grupės sudėtis būtų iš anksto suderinta su konkrečia mokslo ir studijų institucija, siekiant ekspertų grupės ir vertinamojo vieneto atitikties atstovaujama mokslo kryptį, o kai kuriais atvejais ir vykdomų studijų kryptį atžvilgiu.

6. Kokybinis vertinimas turi adekvačiai apimti visas svarbiausias vertinamojo vieneto publikacijas, nepriklausomai nuo jų formos (monografija, šaltinio leidimas, straipsnis), publikavimo vietos (atitinkamų duomenų bazių išskyrimas) ir kalbos.

Taigi visi humanitarinių ir socialinių mokslo sričių atstovai iškelė būtinybę laikytis lietuvių kalbos ir galiojančių jos vartojimą apsaugojančių, kaip ir lituanistikos prioritetą įtvirtinančių įstatymų, nešvaistyti turimų menkų išteklių, rengiant duomenis mokslinės veiklos ir produkcijos vertinimui bei užtikrinti tinkamą ekspertinį vertinimą, atitinkant ekspertų ir vertinamos mokslo krypties specifiką, žinias ir kompetencijas.

2. LMT ETNOLOGIJOS IR SUSIJUSIŲ MOKSLO ŠAKŲ PROJEKTŲ RĖMIMO TENDENCIJOS

Tyrime analizuojami LMT svetainėje skelbiami susisteminti konkursinių mokslo programų ir tyrimų sąvado¹⁴, ataskaitų duomenys bei 2018 m. spalį–lapkritį autorės pusiau struktūruoti interviu su 23 mokslininkais (iš jų 4 nurodė anksčiau buvę LMT ekspertai: du vertino mokslinę produkciją, kiti du – atskiros programos projektų paraiškas) iš visų septynių tyrimui pasirinktų Lietuvos mokslo (ir studijų) institucijų apie jų asmeninę projektų teikimo LMT, ekspertinio vertinimo ir projektų ataskaitų teikimo patirtį. Respondentų amžius – nuo 32 iki 67 metų, didesnė dalis yra moterys, septyni vyrai. Dėl asmenų apsaugos jokie konkretesni respondentų asmens (t.p. ir lyties bei amžiaus) duomenys šiame tyrime nenurodomi.

Nacionalinėse lituanistikos programose

LMT vykdomos nacionalinės lituanistikos, kultūros paveldo ir susijusios konkursinės programos yra pagrindinės, pagal kurias finansuojami Lietuvos etnologijos ir susijusių mokslo šakų tyrimai. Tiriamuoju laikotarpiu LMT vykdytos keturios lituanistikos ir kultūros paveldo programos:

¹⁴ LMT projektų ir paraiškų sąvadas <https://spektras.lmt.lt/>; vykdant šį tyrimą, 2018 m. rugsėjį LMT Etninės kultūros globos tarybos prašymu duomenis šiame sąvade papildė.

- Nacionalinė lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programa (LIT)
- Nacionalinė mokslo programa „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“ (VAT, 2010–2014 m.)
- LMT Jungtinio programavimo iniciatyva (JPI) „Kultūros paveldas ir globaliniai pokyčiai – nauji iššūkiai Europai“ (2013–2015 m.)
- Valstybinė lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programa (LIP).

2009 m. balandžio 15 d. LR Vyriausybės nutarimu paskelbta LMT įgyvendinama **Nacionalinė lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programa** koordinavo ir integravo svarbiausius lituanistikos mokslinius tyrimus ir jų sklaidą Lietuvoje, ja buvo užtikrinamas LR strateginiuose dokumentuose ir įstatymuose numatytas lituanistikos tyrimų prioritetas. Baigiamojoje jos ataskaitoje teigiama, kad ši programa finansavo didžiąją Lietuvos humanitarinių ir dalies socialinių mokslinių tyrimų ir leidybos dalį. Iš viso paskelbti devyni kvietimai, iš jų IV–IX apima 2013–2015 m. laikotarpį. „Programa per visą laikotarpį buvo viena populiariausių tarp Lietuvos mokslo tarybos vykdytų mokslinių programų. Programos konkursuose kasmet vidutiniškai dalyvaudavo apie 150 mokslinių ir sklaidos projektų (500–700 tyrėjų), kuriuos nuolat rengė 24 Lietuvos mokslo ir studijų institucijos bei nacionalinės bibliotekos ir muziejai. Iš viso Programos metu vykdyti 486 įvairios tematikos ir apimties projektai. Atsižvelgiant į tai, kad dalis projektų buvo tęstiniai (iki trejų metų), kasmet finansuota apie 120–140 projektų ir remta 300–400 tyrėjų veikla [...]. Pagal mokslo kryptis daugiausia finansuota šių krypčių projektų: istorija ir filologija (po 176 projektus), menotyra (54), filosofija (27), etnologija (25), politikos mokslai (9), sociologija ir komunikacija (po 7) ir kt.“ (Petrauskas 2016: 4). Taigi akivaizdus nepaprastai didelis atotrūkis nuo pirmaujančių istorijos ir filologijos mokslo šakų: etnologijos mokslo šakų projektų paremta net septynis kartus mažiau.

Svarbu pažymėti, kad nuo VIII kvietimo (2013 m. spalio) lituanistikos programos dalyvių ratas gerokai išplėstas – mokslinius projektus galėjo teikti ne tik Lietuvos mokslo ir studijų institucijos, bet ir nacionalinės bibliotekos, archyvai, muziejai. Vykdomo grupės nuomone, šis bandymas iš esmės pasiteisino ir paskatino tolesnę lituanistų bendruomenės ir veiklų integraciją, ypač mokslinių tyrimų viešinimo požiūriu (Petrauskas ir kt. 2015: 3, plg. 11): „Programa reikšmingai prisidėjo prie platesnės lituanistikos sampratos įtvirtinimo, kuri apima mokslinių žinių įvairiose srityse apie Lietuvą visumą. Tai iš esmės išplečia lituanistinių tyrimų lauką – teminiu, geografijos, kalbos požiūriu. Ilgalaikė programa su įvairiomis jos priemonėmis įgalina ne tik lituanistinių tyrimų plėtrą ir kokybės augimą Lietuvoje, bet ir suteikia galimybę Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų atstovams aktyviau reikštis tarptautinėje mokslo erdvėje, prisideda prie lituanistinių mokslo rezultatų įtraukimo ir

kontekstualizavimo globaliame mokslo pasaulyje [...]. Programos aktualumas lėmė, kad 2015 m. buvo patvirtinta nauja „Valstybinė lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programa“ (Petrauskas 2016: 4).

LMT paskelbti susisteminti IV–VIII kvietimų duomenys apie 2013–2015 m. vykdytus ar tęstus šios programos projektus liudija, kad buvo paremta apie trečdalis visų konkurse dalyvavusių projektų. Tačiau etnologinių projektų (kai kuriuos apvainikavo išleistos monografijos) paremta tik šeši: trys iš jų baigti vykdyti 2013 m., du 2014 m. ir vienas (menotyros srities) projektas apie kryždirbystę sovietmečiu vykdytas 2013–2015 m. Taigi jau 2014–2015 m. etnologijos tyrimo projektų rėmimas LMT lituanistikos programoje mažėja:

1. Nijolė Laurinkienė. *Deivė Žemyna ir mitopoetinė žemės samprata: lietuvių mitologijos tyrimas Europos kultūrų kontekste*. LLTI, LIT-11015, 2011–2013 m., 120 000 Lt.
2. Laimutė Anglickienė. *Šiuolaikinis moksleivių folkloras*, VDU, LIT-1105, 2011–2013 m., 153 000 Lt.
3. Giedrė Barkauskaitė. *Šiuolaikinės miesto kultūros tyrimai*, VDU, LIT-11079, 2011–2013 m., 194 100 Lt.
4. Rimantas Balsys. *Lietuvių ir prūsų religinė elgsena*, KU, LIT-5-1, 2012.03–2014, 53 800 Eur.
5. Lina Petrošienė. *Žemaitijos Užgavėnių dainos*, KU, LIT-5-3, 2012.03–2014 m., 57 000 Eur.
6. Skaidrė Urbonienė. *Lietuvos kryždirbystė sovietmečiu: ideologiniai, sociokultūriniai, meniniai aspektai*. LII, LIT-7-14, 2013.03.01–2015.09.30, 75 000 Eur.

2013 m. kovą–2015 m. rugsėjį beveik tiek pat (5) finansuota etnologijos ir susijusių mokslo šakų mokslo leidinių (kai kurie su parengimu), iš jų du tęstiniai:

1. Bronė Stundžienė. *Mokslo žurnalo „Tautosakos darbai“ rengimas ir leidyba*, LLTI, LIT-7-52, 2013.03.01–2015.09.30, iš viso 37 650,60 Eur.
2. Loreta Martynėnaitė. *Monografijos „Kraštovaizdžio konstravimas: gėlių darželiai Lietuvoje XX a.–XXI a. pradžioje“ leidyba*, LII, LIT-8-30 2014.03.01–2014.12.31, 24 800 Eur.
3. Vida Savoniakaitė. *Straipsnių rinkinys „Savas ir kitas šiuolaikiniuose tyrimuose“*, LI, LIT-8-44 2014.04.01–2014.12.31, 22 600 Eur.
4. Martynas Purvinas. *Mokslo monografijų ciklo „Mažosios Lietuvos kultūros paveldas“ antrasis veikalas*, KTI, LIT-8-68, 2014.03.01–2014.12.31, 90 000 Eur.
5. Vytis Čiubrinskas. *Žurnalo „Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“ rengimas ir leidyba*, LII, LIT-7-53 2013.03.25–2015.09.30, iš viso 20 273,40 Eur.

Apibendrinant, 2013–2015 metais ši programa parėmė 10 (11) iš 26 etnologijos ir susijusių mokslo šakų mokslo tyrimų ir leidybos projektų. Tai sudaro vos 5,73 proc. visų nacionalinės lituanistikos plėtros programos 2013–2015 m. paremtų ir vykdytų projektų, be to, nuo 2014 m. ryški tendencija mažinti etnologijos tiriamųjų projektų finansavimą.

2016–2024 metais LMT įgyvendinama **Valstybinė lituanistinių tyrimų ir sklaidos programa**, kurios uždaviniai: 1. Vykdyti lituanistinius mokslinius tyrimus, apimančius ir lituanistinius šaltinius bei specializuotas duomenų bases, 2. Skatinti lituanistinių mokslinių tyrimų nacionalinę ir tarptautinę sklaidą bei lituanistikos tyrėjų tarptautinį bendradarbiavimą, 3. Leisti lituanistinius darbus (įskaitant ir elektroninę leidybą).

LMT pateikiamais duomenimis, IV kvietimo tiriamųjų mokslo konkurso sėkmės rodiklis yra 36 proc., kai ankstesnių mokslo projektų konkursų sėkmės rodiklis vidutiniškai siekė apie 21 proc. Aptariant mokslo ar sklaidos projektų paraiškų trūkumus, jų teikėjams patariama: „Įgyvendinant programą yra svarbūs tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai rezultatai, todėl projekte patartina planuoti ne tik atlikti tyrimus, bet ir paskelbti jų rezultatus (publikuoti mokslo kūrinius, surengti renginius ir pan.); [...] į projektus gali būti įtraukiamos išvykos, dalyvavimas tarptautinėse konferencijose ir pan. [...] Skatinamos įvairios šiuolaikinės mokslo rezultatų sklaidos formos: mokslo populiarinimo leidiniai, interneto svetainės, renginiai, bendradarbiavimas su žiniasklaida ir kt. Prioritetas teikiamas didesnę auditoriją pasiekiantiems sklaidos projektams. [...] Skatinama profesionali elektroninė mokslo šaltinių, specializuotų žodynų ir kitų duomenynų sklaida ir integravimas į didesnius (taip pat ir tarpinstitucinius) duomenų bankus. Mokslo kūrinių, ypač taikomojo pobūdžio, popierinė leidyba riboja duomenų prieinamumą, informacijos pateikimo galimybes, informacijos paieškos efektyvumą, interaktyvumą, atnaujinimo spartą bei galimybes [...]. Techninė parengimo ir programavimo pusė, aprašoma paraiškose, turi atitikti šiuolaikinės skaitmeninės sklaidos reikalavimus: ji turi būti funkcionali, turi būti numatyti kūrimo, priežiūros, atnaujinimo, palaikymo ateityje būdai“ (Petrauskas ir kt. 2018).

Iki šiol buvo paskelbti penki šios programos kvietimai: 2016 m. du, o po pertraukos, 2018 m., trečias–penktas. 2016 m. buvo paremtas tik vienas su etnologijos tematika susijęs mokslo tyrimų projektas:

Skaidrė Urbonienė. *Paminklai Lietuvos valstybingumui įamžinti*, LKI, LIP-16432, iš viso 55 163 Eur.

Taip pat paremti vos trys etnologinių leidinių leidybos projektai:

1. Bronė Stundžienė. *Mokslo žurnalo „Tautosakos darbai“ rengimas ir leidyba*, LLTI, LIP-16175, 33 000 Eur.
2. Auksuolė Čepaitienė. *Jono Vitarto (Jan Witort) etnologinio palikimo leidimas*, LII, LIP-16440, 57 477 Eur.
3. Vytis Čiubrinškas. *Žurnalo „Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“ rengimas ir leidyba*, LII, LIP-16204, 23 355 Eur.

Visa tai sudaro perpus mažiau, negu ankstesniu laikotarpiu – vos 3,25 proc. visų 2016 m. paremtų ir iki 2018 m. vykdomų lituanistikos programos projektų. Etnologijos ir susijusių mokslo šakų tiriamiesiems ir leidybos projektams skirtos paramos nuosmukis akivaizdus. Pasak vieno iš respondentų, „konkursus laimi filologai, istorikai, politologai... Lituanistikoje nei etnologijos, nei folkloristikos neliko“. Tenka pridurti, kad šioje programoje neliko ir etnomuzikologijos.

Etnologijos ir susijusių mokslo šakų mokslininkai teikė projektus ir **Nacionalinės 2010–2014 m. mokslo programos „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“** konkursams, kurių buvo penki. Programos tikslas – „suformuluoti bendrąją teorinę socialinio ir kultūrinio

tapatumo koncepciją, ištirti ir įvertinti konkrečių tapatumo formų raidą paveldo, šiuolaikinio tapatumo būklės ir šiuolaikinio pasaulio iššūkių poveikio aspektais¹⁵. Per penkerius metus programa parėmė 58 projektus, iš jų 2013–2014 m. tik vieną etnologijos projektą:

Dalia Senvaitytė. *Kalendorinių švenčių (re-)konstrukcijų santykio su lietuvių tapatumu tyrimai*, VDU, VAT12013, 2012–2014 m., 149 600 Lt.

Dar du projektai paremti ankstesniu 2010–2012 m. laikotarpiu. Iš viso tai sudaro vos 5,17 proc. visų šios programos paremtų projektų.

2013 m. sausį buvo paskelbtas vienintelis **tarptautinės Jungtinio programavimo iniciatyvos „Kultūros paveldas ir globaliniai pokyčiai – nauji iššūkiai Europai“** kvietimas. Viena iš jo temų labai svarbi etnologijos ir susijusių mokslo šakoms: Visų kultūros paveldo formų (materialaus, nematerialaus ir skaitmeninio) kultūrinės vertės, vertinimo, interpretavimo, etikos ir tapatumo supratimo didinimas. Iš 89 pateiktų paraiškų septynios buvo pateiktos kartu su Lietuvos mokslo ir studijų institucijomis. Finansuoti nuspręsta dešimt iki 3 metų trukmės projektų (taigi konkursas labai didelis), iš kurių tik vienas („SMART-Value“) turėjo partnerį iš Lietuvos – Vilniaus dailės akademiją ir buvo vykdomas kartu su mokslo institucijomis iš Lenkijos, Nyderlandų, Danijos, Italijos ir Slovėnijos. Projekto dėmesio centre buvo Europos kultūros paveldo vertybės ir vertinimas kaip pagrindiniai saugojimo, konservavimo ir šiuolaikinio panaudijimo faktoriai.

Apibendrinant, 2013–2017 m. visų aptartų LMT vykdytų konkursinių nacionalinių ar tarptautinių lituanistinių ar paveldo mokslo ir tyrimų programų paremti etnologijos krypties ir susijusių mokslo šakų projektai sudarė vos nuo 6,77 iki 3,25 proc. visų šių programų remtų projektų su aiškia mažėjimo tendencija ir didesniu kaip dvigubu nuosmikiu 2016–2018 m. valstybinėje lituanistikos programoje.

Nuo 2012 m. liepos 9 d. nuolat kviečiama teikti prašymus **Paramai paskelbti mokslinius straipsnius aukšto mokslinio lygio [internetiniuose] žurnaluose ir išleisti knygas tarptautiniu mastu pripažintose leidyklose**, siekiant skatinti Lietuvos mokslo plėtrą ir jo žinomumą pasaulyje ir plačiau taikyti LMT 2016 m. vasario 29 d. patvirtintas Atvirosios [internetinės] prieigos prie mokslo publikacijų ir duomenų gaires¹⁶. Vis dėlto, peržiūrėjus visų

¹⁵ Žr. www.lmt.lt

¹⁶ 2003 m. **Berlyno deklaracijoje dėl atvirosios [internetinės] prieigos prie humanitarinių ir kitų sričių mokslų žinių**, jų publikavimo sakoma, kad žinių sklaidimo misija yra tik pusiau įgyvendinama, jei informacija nėra plačiai ir greitai pasiekiamo visuomenei. Būtina remti naujas galimybes skleisti žinias ne tik klasikiniu būdu, bet vis dažniau per atvirąją internetinę prieigą vartotojui jas gauti be jokių finansinių, techninių ar teisinių apribojimų, žr. https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2016/09/d1_2003_berlin_declaration.pdf.

LMT, vadovaudamasi šia deklaracija bei vėlesniais dokumentais bei veikdama kaip institucija atsakinga už atvirosios prieigos politikos koordinavimą nacionaliniu mastu, patvirtino **Atvirosios prieigos prie mokslo publikacijų ir duomenų gaires**. Viena iš šių gairių politinių nuostatų (Nr. 3) yra remti ir dalyvauti bendrame pasaulio ir Europos Sąjungos šalių atvirosios prieigos sąjūdyje, taip prisidedant prie tyrėjams ir tyrimų rezultatams keliamų reikalavimų harmonizavimo Europos Sąjungoje. Gairėmis siekiama:

8.1. užtikrinti mokslinių tyrimų rezultatų sklaidą ir mokslinių žinių apykaitą;

konkursų rezultatus, pavyko rasti paremtą vos vieną HSM knygą¹⁷, suteikiant tik iki 2500 Eur paramą (nors autoriui tenka parengti ir prestižinėms užsienio leidykloms pateikti ne tik jų reikalavimus atitinkantį teksto vertimą į anglų kalbą, bet ir knygos maketą).

Leidinių rėmimo padėtis kiek geresnė tik 2015 m. rugsėjo 15 d. paskelbto **Tikslinio kvietimo teikti prašymus gauti dalinę paramą mokslo monografijoms ir kitiems leidiniams išleisti** konkurse. Pagal jį paramą pavyko gauti dar šešioms etnologijos ir susijusių mokslo šakų leidiniams, iš jų dviems monografijoms. Vieno iš autorių teigimu, tai buvo jau trečias mėginimas gauti LMT paramą monografijai išleisti; pavyko tik tada, kai knyga jau buvo beveik parengta spaudai.

1. Austė Nakienė. *Nuo tradicinės polifonijos iki polifoninės tradicijos. Lietuvių muzikos kaita XX–XXI amžiuje*, LLTI, LEI-15127, 4353,00 Eur.

2. *Gervėčiai: istorinė atmintis ir kultūrinis tapatumas*, VU, LEI-15154, 4 825,18 Eur.

3. *Res Humanitariae*, XVII, KU, LEI-15074, 1 125,30 Eur.

4. „*Vilką minim, vilkas čia*“: *lietuvių situaciniai posakiai*, LLTI, LEI-15092, 6 852 Eur.

5. Leonardas Sauka. *Tautosakos mokslo keliu (XX amžius Lietuvoje)*. LLTI, LEI-15108, 9 706 Eur.

6. *Lietuvių pasakojamoji tautosaka: stebuklinės pasakos* (T. 1), LLTI, LEI-15095, 14 894 Eur.

Lietuvių kalbos instituto **lituanistai kalbininkai** paskelbė apie kritinę padėtį, kai 2017 m. rugsėį pateikus LMT paraiškas finansuoti devynis leidybos projektus pagal Valstybinės lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą, finansavimo negavo nei vienas: „Ne kokia nors leidinių nekokybė čia kalta. Leidiniai pripažinti kaip finansuoti, tik anoniminių LMT ekspertų parašyta, kad jie „nefinansuojami, nes neužteko lėšų“, o prie vieno leidinio nurodyta, kad jis įtrauktas „į rezervinių projektų sąrašą“ [...]. Negavę finansavimo mokslinių tyrimų institutai negali vykdyti savo misijos – skelbti ir skleisti mokslo žinias visuomenei ir tarptautinei mokslo bendruomenei. Be to, pagal dabartinę mokslo finansavimo tvarką nuo paskelbtų mokslo darbų didžia dalimi priklauso tolesnis mokslo institucijų finansavimas. Neaiškios konkurencijos principu lėšos dalijamos visoms mokslo įstaigoms (...)“ (Auksoriūtė, Blažienė ir kt. 2018).

Tik **2018 m. IV Lituanistikos programos kvietimas buvo sėkmingas** LLTI folkloristams: paremti keturi jų projektai ir dar vienas etnomuzikologinis projektas (KTU). Pasak vieno iš respondentų, „pajutome, kad papūtė nauji vėjai – gal ekspertai pasikeitė?“ Kitų institucijų etnologijos krypties projektams paramos nebuvo skirta. Finansuoti šie mokslo tyrimų ir šaltinių rengimo leidybai projektai:

8.2. skatinti didesnę mokslininkų bendradarbiavimą ir mažinti galimai vienodų ir nekoordinuotų tyrimų skaičių;

8.3. didinti mokslinių tyrimų rezultatų patikimumą, skaidrų duomenų gavimą ir palaikymą, puoselėti akademinę etiką;

8.4. palengvinti sąveiką tarp mokslo ir verslo, mokslo ir politikos formuotojų bei socialinių partnerių.

8.5. sudaryti sąlygas didesnei mokslo rezultatų socialinei bei ekonominei grąžai, žr. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/dceeeb10e05711e59cc8b27b54efaf6e>

¹⁷Žr. <https://www.lmt.lt/lt/parama-karjerai-mobilumui-ir-sklaidai/parama-paskelbti-mokslinius-straipsnius-ir-isleisti-knygas/580>

1. *Istorinė folklorinės kultūros recepcija: dainų tyrimai ir šaltinių rengimas*, LLTI, P-LIP-18-138, 47 095 Eur.
2. *Lietuvių patarlės ir priežodžiai: jų kaupimas, tyrimai ir sklaida*, LLTI, P-LIP-18-147, 130 906 Eur.
3. *Negalios samprata Lietuvoje: gyvenimo pasakojimai kūno filosofijos aspektu*, LLTI, P-LIP-18-161, 149 544 Eur.
4. Aelita Kemsminienė. *Lietuvių mįslių rinktinė*, LLTI, P-LIP-18-79, 9000 Eur.
5. *Lietuvių tradicinio vokalo stilistiniai kompleksai ir jų tarpkultūriniai kontekstai*, KTU, P-LIP-18-160, 83 948 Eur.

Lietuvos ir užsienio mokslininkų (ir menininkų) grupių programose

Lietuvos ir užsienio mokslininkų (ir menininkų) grupių ar partnerystės programos yra vienos iš geriausiai finansuojamų, tiesa ir itin didelės konkurencijos, LMT vykdomų programų:

- Mokslininkų grupių projektai (MIP)
- Kultūrinės plėtros projektai
- Atviros partnerystės projektai (APP)
- Aukšto lygio MTEP projektai (Priešakiniai moksliniai tyrimai)

ir

- Lietuvos-Baltarusijos bendradarbiavimo programa (TAP-LB)
- Lietuvos-Ukrainos bendradarbiavimo programa (TAP-LU).

2010–2018 m. paskelbti aštuoni **MIP** kvietimai, iš jų III–VII apima 2013–2017 m. projektų vykdymo laikotarpį. HSM sričių konkursas vykdomas atskirai nuo kitų mokslo sričių (išskiriant patyrusių ir jaunųjų mokslininkų grupes), tačiau paremtas tik vienas su etnologija susijęs, etnolingvistinis, projektas:

Dalia Kiseliūnaitė. *Kuršių nerijos kuršininkų kalbos ir etninės kultūros archyvas: šaltinių skaitmeninimas*. KU, MIP-14304, 2014–2016 m., 298 200 LT¹⁸.

2013 m. liepą–2014 m. gruodį buvo vykdomi mokslininkų ir menininkų grupių **Kultūrinės plėtros projektai**. Pirmoji iš dviejų šios programos priemonių buvo itin aktuali etnologijai: Kompleksiniai kultūrinės plėtros moksliniai ir meniniai tyrimai, pažinimu grįstos kultūros projektų kūrimas, jų poveikio Lietuvos visuomenei ir tarptautinei bendruomenei didinimas ir sklaida. Iš 14 paremtų projektų, vienas susijęs su tautodailės tyrimais:

Donatas Petrulis. *Dingstantis tekstilės paveldas Šiaurės ir Rytų Lietuvos kaime: pažinimas, tyrimas, sklaida*, KTU, MIP-13501, 127 400 Lt.

2014–2020 m. ES fondų remiamos veiklos „**Mokslininkų kvalifikacijos tobulinimas vykdam aukšto lygio MTEP projektus**“ gairėse nurodoma, kad aukšto lygio moksliniai tyrimai suprantami kaip moksliniai tyrimai, kurių rezultatai pripažįstami, publikuojami ir cituojami tarptautiniuose moksliniuose leidiniuose. Mokslininkai, siekiantys gauti finansavimą savo inicijuojamiems mokslinių tyrimų projektams vykdyti, privalo atitikti nustatytus

¹⁸ 2017–2019 m. remiamas ir kalbininko Rolando Kregždžio projektas *Mokslo monografijų ciklo „Baltų mitologemų etimologijos žodynas II: Sūduvių knygelė“ 2-ojo tomo rengimas ir leidyba*. LKTI, P-MIP-17-4, 92 763 Eur.

reikalavimus aukšto (tarptautinio) lygio mokslininkams. Numatyti du kvietimai teikti paraiškas iki 4 metų trukmės projektams. Pirmo kvietimo konkurso laimėtojų sąrašė pavyko rasti vos kelis humanitarinių ir socialinių mokslų sričių projektus; etnologinių projektų nėra.

2015 m. **Atviros partnerystės mokslo projektų** pirmam kvietimui pateikta 130 paraiškų, iš kurių 43 humanitarinių ir socialinių mokslų srities. Iš dešimties paremtų projektų tik du yra sociologiniai, humanitarinių projektų nėra.

Lietuvos etnologai ir susijusių mokslo šakų atstovai kol kas gana menkai dalyvavo dvišaliuose (ar trišaliuose) bendradarbiavimo su kaimyninėmis šalimis programų konkursuose, nes humanitarams laimėti juose labai menkos galimybės. Pagal **Lietuvos-Baltarusijos bendradarbiavimo mokslo ir technologijų srityje programą**, konkursai nuo 2010 m. dvimečiams projektams vyksta kas dveji metai. Buvo paremtas (pagal 2012 m. kvietimą) tik vienas etnologijos tyrimams iš dalies artimas, baltarusių mokslininkės iš Menotyros, etnografijos ir folkloro instituto vadovaujamas projektas:

1. Basia Nikiforova. *Baltarusijos-Lietuvos pasienio istorinis-kultūrinis paveldas: tarp Minsko ir Vilniaus*. LKTI, TAP-LB12-001 (partneriai: Доктор архитектуры Локотко А.И. Институт искусствоведения, этнографии и фольклора им. К.Крапиви Национальн ой академии наук Беларуси. *Историкокультурное наследие белоруссколитовского пограничья: между Минском и Вильнюсом*)¹⁹.

Nuo 2011 m. kas dveji metai konkursai vyksta ir pagal LMT administruojamą **Lietuvos-Ukrainos bendradarbiavimo mokslo ir technologijų srityje programą**. Peržiūrėjus konkursų rezultatus, pavyko rasti taip pat vos vieną paremtą projektą, artimą etnologijos tyrimų sričiai, dauguma projektų yra ne HSM srities²⁰.

Tos pačios tendencijos išlieka ir vėlesniais metais. 2017 m. paskelbtame pirmajame **Lietuvos ir Lenkijos mokslinių tyrimų finansavimo schemos „Daina“** konkurse galimybės dalyvauti HSM ir GTM atstovams tarsi lygios. Vis dėlto konkursas buvo nepaprastai didelis, humanitarinių projektų paremta vos vienas; dainas tiriantiems etnomuzikologams nepavyko nukonkuruoti muzikologinio projekto, juolab, kad juos abu teikė ta pati Lietuvos mokslo institucija, LMTA. Etnologijos projektų paremta nebuvo, paremtas tik vienas nedidelis susijusios tematikos Gamtos tyrimų centro pateiktas projektas:

Aurika Ričkienė. *Stumbro ir pirmykščio miško (sengirės) samprata 18-19 a.: bendras Lenkijos ir Lietuvos kultūrinis ir gamtinis paveldas*. P-LL-18-145, 13 971 Eur)²¹.

Taip pat ir 2015–2020 m. vykdoma **Nacionalinė mokslo programa „Gerovės visuomenė“** skirta daugiausia GTM ir socialiniams, o ne humanitariniams mokslams.

¹⁹Žr. <https://lmt.lt/lt/tarpvalstybines-programos-dvisales-trisales/lietuvosbaltarusijos-programa/konkursu-rezultatai/471>

²⁰ Genutė Kirčienė. *Stačiatikių ir unitų visuomenės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: istorija, kultūra, atmintis*. VU, TAP-LU15-058, 2016–2017 m., 26 048 Eur. (2018-2019 m. dar paremtas projektas: Eglė Kumpikaitė. *Vakarų Ukrainos ir Lietuvos etnografinės tekstilės ornamentika: universalūs ir unikalūs parametrai*. KTU, P-LU-18- 33, 16 703,5 Eur, žr. <https://lmt.lt/lt/tarpvalstybines-programos-dvisales-trisales/lietuvosukrainos-programa/konkursu-rezultatai/482>

²¹ Žr. <https://lmt.lt/lt/tarpvalstybines-programos-dvisales-trisales/lietuvoslenkijos-programa/konkursu-rezultatai/2726>

Reikminių tyrimų projektuose Etnologijos ir susijusių mokslo šakų tyrimams iš dalies tinkamos temos yra retos, pvz., Viešųjų tekstų ir jų pokyčių stebėsenos premonės nacionalinio saugumo srityje (2015 m.), Pabėgėlio statusą turinčių asmenų integracija (2016 m.), Lietuvos valstybės kūrimas ir pripažinimas 1917–1918 m.; Kurortologiniai tyrimai (2017 m.). Palengvinta jų teikimo tvarka – iš pradžių vertinamos trumposios paraiškos. Teikiami projektai turėtų būti nukreipti į moksliniais tyrimais pagrįstų praktinių rekomendacijų valstybės institucijoms rengimą, metodikų padėčiai tam tikroje srityje įvertinti ir prognozuoti, modelių scenarijų kūrimą. Laimėtojai LMT neįvardyti, mano apklausti respondentai nenurodė, kad šiuose konkursuose būtų dalyvavę.

2017–2022 m. vykdomos **Nacionalinės mokslo programos „Modernybė Lietuvoje“**. Pirmo kvietimo antrame konkurse pavyko laimėti vienam folkloristikos projektui:

Radvilė Racėnaitė. *Individualaus modernėjimo siužetai pirmosios kartos miestiečių autobiografiniuose pasakojimuose (pokario Vilnius)*. LLTI, MOD-17054, 119 821 Eur.

Taigi 2011–2018 (2019) m. LMT administruojamos Lietuvos ir užsienio (kaimyninių valstybių) mokslininkų (ir menininkų) grupių ar partnerystės, reikminių tyrimų bei tarptautinėse programose etnologijos ir susijusių mokslų padėtis yra absoliučiai kritiška, nebuvo paremtas nei vienas projektas. Taip pat ir humanitarinių mokslų projektų paremta vos vienas kitas, kas neabejotinai rodo visos mokslo srities nuvertinimą ar netgi eliminavimą.

Reikia atkreipti dėmesį, kad visų 2013–2017 m. paremtų etnologijos ir susijusių mokslo šakų projektų tematika aiškiai apribota, nukreipta į šias kelias sritis: baltų mitologiją (2) ar su religija susijusios tautodailės – kryžių ir koplytstulpių – tyrimus ir įamžinimą (2); kalendorinius papročius (2) ir miesto folklorą, papročius ar miestiečių atsiminimus (2 paremti projektai). Išsiskiria mokslininkų grupių programos paremtas unikalus kuršininkų kalbos ir kultūros projektas. Kiti finansuoti projektai yra skirti išleisti monografijas, tęstinius ar kitus mokslo leidinius, nors gauti paramą ir jiems labai sunku, net ir pažymint atkurtos Lietuvos valstybės 100-mečio minėjimą.

Kiek ir kokios tematikos ir problematikos etnologijos ir susijusių mokslo šakų projektų šioms LMT programoms buvo pateikta, tačiau nebuvo paremta? Atsakyti į šį klausimą pavyko tik pasitelkus 2018 m. mokslininkų interviu atsakymus. Neparemti, nors kartais ir pripažįstant puikiai parengtais ir finansuotinais, daugiausia, lituanistikos ir paveldo programose buvo šios tematikos ir pobūdžio projektai:

- Fundamentiniai atskirų mokslo šakų ir mokslo institucijų ar jų skyrių (etnologijos, etnomuzikologijos, folkloristikos), tyrimai; dauguma jų tęstiniai, pradėti vykdyti anksčiau; taip pat ir tęstiniai leidiniai, kasmet skelbiantys visos mokslo šakos recenzuojamus straipsnius.

- Etnomuzikologiniai lauko tyrimai, būtini mokslo monografijai (kurią įsipareigota parašyti pagal ilgalaikę mokslo programą).²²

- Tarptautinė etnomuzikologų konferencija.

- Lietuvių etnomuzikologinės terminijos ištakos ir raidos (1900–2014), vėliau – „Lietuvos etnomuzikologijos mokslo istorija: tyrimų kryptys, metodai, personalijos, terminija (1900–2018).

- Etnomuzikiniai-etnokultūriniai lietuvių ir latvių santykiai tremtyje ir politiniame įkalinime sovietmečiu Sibire (pagal Mokslininkų grupių programą).

- Lietuvių etninės muzikos atlasas.

- Pučiamųjų instrumentų orkestrų Europos tradicinėje kultūroje tyrimai (pagal Atviros partnerystės programą); būtų dalyvavę lietuvių (ir vadovavę), lenkų, austrų, slovakų, serbų mokslininkai).

- Lietuvių (etno)muzikos psichologijos tyrimai.

- Šiuolaikinių muzikinio folkloro procesų monografija.

- Mitologijos monografija (teikta dukart).

- Etnoarcheologiniai tyrimai.

- Folkloro sklaidos, pritaikymo šiandienos kultūroje tyrimai.

- Lietuvių diasporos užsienyje (JK) tapatybės tyrimai/

- Lietuvos–Ukrainos kalendorinių papročių ir folkloro tyrimai.

- Lietuvos ir kaimyninių šalių tautodailės tyrimai.

- Kaimo architektūros tyrimai.

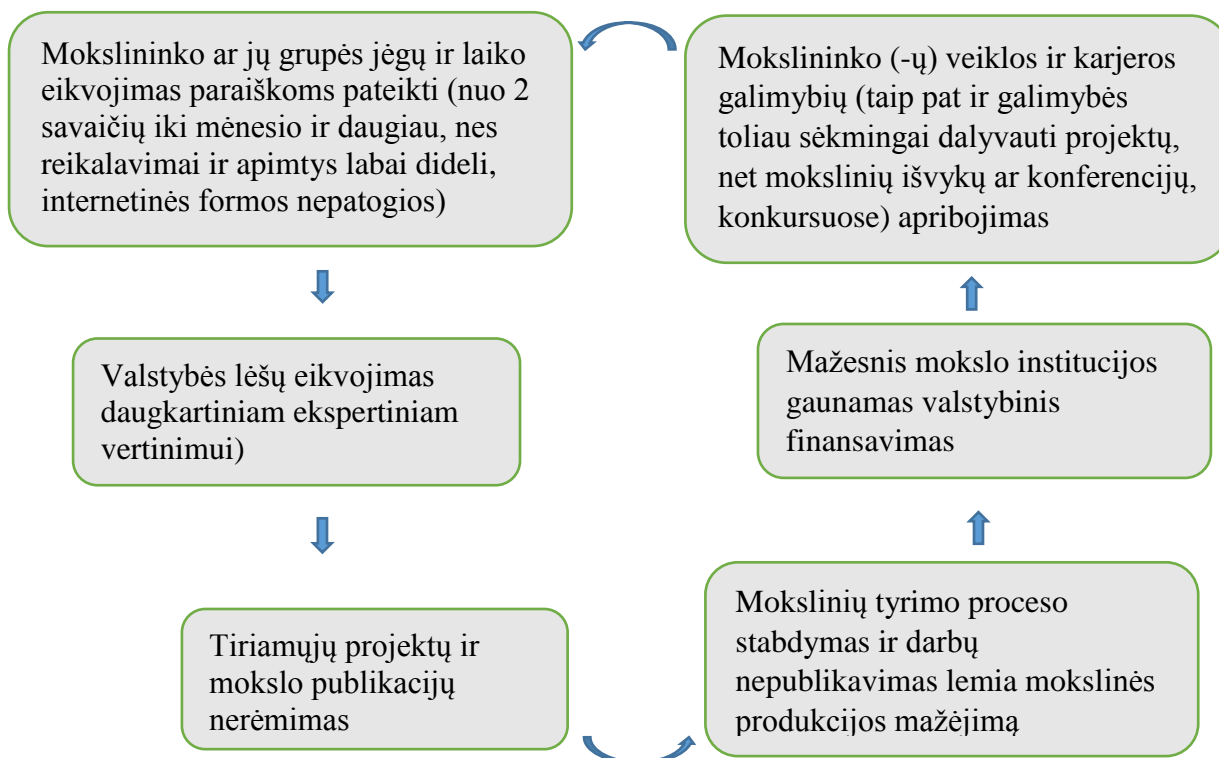
Matyti, kad neparemtų tyrimų tematika labai įvairi, neretai tyrimai fundamentiniai, tęstiniai, dvišaliai ar tarptautiniai.

Pasak vieno iš respondentų, 2017 m. teikusio projektą mokslinės monografijos apie šiuolaikinius muzikinio folkloro gyvavimo procesus leidybai, jis „Įvertintas tikrai gerai, paskelbtas finansuotinu, bet finansavimas tiesiog neskirtas dėl lėšų trūkumo. [...] Monografija ekspertuota iš viso dešimt kartų, kasmet; [...] įvertinta gerai, kaip tinkama, bet iki šiol neišleista. Kalbant apie dalykinį LMT ekspertavimą, buvo visai smagu matyti, kad šiuolaikinių muzikinių folkloro tyrimų problematika pasitinkama nepaprastai pozityviai, idėjos ir pasirengimas jas įgyvendinti vertinami aukščiausiais balais“. Negavę finansavimo LMT, mokslininkai verčiami kitų paramos būdų, kreipiasi dalinio finansavimo į LR Kultūros tarybą.

²² Pasak respondento, „Nesutikau su tokiomis sąlygomis, instituto direktorius mane palaikė, todėl oficialiai atsisakiau vykdyti projektą. Monografijos koncepciją visiškai pakeičiau taip, kad apsiečiau be ekspedicijų. Šio projekto istorija tiesiog pritenkė požiūriu į mokslininką kaip beteisį savo darbo vergą“.

Kalbininkai lituanistai taip pat pažymi bevaisį daugkartinį mokslo darbų ekspertavimą: didžioji dalis teikiamų leidybai mokslo darbų yra parengti pagal ilgalaikes institucines MTEP programas, per penkerius metus ne kartą vertinti LMT ekspertų. Tie patys leidiniai dar kartą turi dalyvauti LMT konkursuose, kad gautų finansavimą leidybai. Tuos pačius darbus, pateiktus leidybai, dar kartą vertina tie patys LMT ekspertai, o išleistus ir dar kartą vertina pagal išorinį institutų vertinimą. Tokiu būdu tuščiai eikvojamos lėšos daugkartiniam tų pačių darbų ekspertavimui, o mokslininkų darbai lieka nepaskelbti. Dar kartą pabrėžiama LMT vykdomos mokslo politikos keliama grėsmė lituanistikos plėtrai, tęstinumui ir netgi išlikimui: „Nežinia kaip suprantamą tarptautiškumą laikant pagrindiniu mokslo kokybės kriterijumi, visiškai nuvertinamas lietuvių kalbos paveldas (dabartinių tarmių tyrimai) ir LKI rengiami žodynai (nors jų poreikis visuomenėje didelis). Nesubalansuota ekspertinio vertinimo politika stabdo mokslo tyrimų procesą ir jo rezultatų sklaidą, trikdo mokslininkų darbą. Tada, kai valstybės mastu deklaruojamas lituanistikos prioritetas, tokia mokslo politika ne tik neskatina lituanistikos palaikymo bei plėtros, bet ir kelia grėsmę pačiai lituanistikos egzistencijai ir darbų tęstinumui“ (Auksoriūtė, Blažienė ir kt., 2018).

2018 m. etnologijos ir susijusių mokslo šakų mokslininkų patirties ir nuomonių tyrimas parodė, kad metai iš metų neparemiant mokslininko, jų grupės ar net ir visos mokslo institucijos projektų, susidaro „uždaro rato“ sistema:

Tokia konkursinė projektų (ne)finansavimo sistema ne tik sekina ir taip negausius Lietuvos etnologijos krypties žmogiškuosius išteklius, eikvoja mokslininkų jėgas ir laiką bei valstybės lėšas, riboja mokslininkų karjeros ir mokslinės produkcijos sukūrimo ir publikavimo galimybes, bet ir neabejotinai kelia grėsmę Lietuvoje išnykti kuriai nors etnologijos krypties mokslo šakai ir mokslo institucijai ar net ir visai etnologijos (kultūrinės antropologijos) mokslo kryptčiai. Pasak mokslininkų, „situacija siaubinga per paskutinius metus“, „nuo 2013 m. susidarė lūžis, duobė“; „aktuali ir skaudi tema, kaip ir bendravimo su LMT patirtis [...], projektų teikimas sukelia daug karčių emocijų“. Geriausiai jautėsi tie, kurie, iš kolegų atsiliepimų suvokdami susidariusią padėtį, tiriamųjų projektų LMT išvis neteikė. 2018 m. mokslininkų projektinės patirties kokybinis tyrimas taip pat atskleidė, kad disertacijas apsigynę aukšto intelekto jaunieji etnologijos krypties mokslininkai, negalėdami įsitvirtinti, nustoja dirbti mokslinį darbą, dirba ne pagal išsilavinimą ir profesiją arba netgi palieka Lietuvą, išvyksta gyventi ir dirbti į užsienį.

Ypač daug neigiamų pasekmių turi jau parengtų mokslinių darbų leidybos nefinansavimas, net jei juos publikuoti reikalauja, nors nenumato tam lėšų, jau vykdoma ilgalaikė programa. Vieno respondento teigimu, „Teikti projektai numato leidinių, parengtų vykdant ilgalaikes MTEP programas, publikavimą. Šių programų rezultatų publikavimas apskritai yra sisteminė problema, nes ilgalaikių MTEP programų finansavimo sistema nenumato lėšų parengtų darbų leidybai. Todėl kiekvienu atveju rengiami ir teikiami leidybos projektai, o negavus projektinio finansavimo, neįmanoma adekvačiai atsiskaityti už vykdytų ilgalaikių MTEP programų rezultatus, ir savo ruožtu nukenčia tolesnis Instituto finansavimas“. Pasak kito respondento, „Man labiausiai gaila leidybinių projektų [...]. Susidaro įspūdis, kad daugkartinis ekspertinis vertinimas surija daugiau lėšų, negu kainuotų pats projektas, knygos leidyba. Realiai tai yra valstybės lėšų švaistymas“.

Vieninga 2016–2017 m. apklaustų etninės kultūros srities mokslininkų ir praktikų, švietimo sistemos ir NVO dalyvių bei politikų nuomone, dabartinės mokslo rėmimo, administravimo sistemos efektyvumas nepakankamas ar netinkamas, neužtikrinantis etnologijos krypties tyrimų plėtros ir nerealizuojantis etninės kultūros prioriteto valstybės politikoje. Dauguma respondentų vieningai tvirtino, kad siekiant išsaugoti su etnine kultūra susijusius mokslus, jų plėtrą, fundamentinius tyrimus, reikia įsteigti atskirą nacionalinę etninės kultūros tyrimų programą kartu su valstybės skiriamu tiksliniu finansavimu (Tumėnas 2018: 116–117).

Iš LMT atstovų išsakytų nuomonių aiškėja, kad etnologijos krypties ir susijusių mokslo šakų raidos problemos ir strateginės perspektyvos jiems neatrodo aktualios. Strateginis požiūris

į mokslo problematiką grindžiamas tik rūpesčiu Lietuvos mokslo visuma, neatsižvelgiant į atskiras mokslo sritis; mokslų įvairovės problematikos ignoravimas yra prilyginamas interesų siaurumo išvengimui. Pasak LMT atstovų, etnologiniai projektai visiškai įsitenka į Lituanistikos programas, nors ir pripažįstama, kad skiriamas finansavimas mažėja: „Atskiros etnokultūrinės tyrimų programos, su dabartiniais resursais, būti negali – vargu, ar patemptų ir akademinė bendruomenė, ir LMT. Bet yra Lituanistikos programa, kuri absoliučiai aprėpia viską, visą lituanistiką. Etnologai ir antropologai teikia šiai programai paraiškas ir geri projektai yra finansuojami. Nemanau, kad būtų teisingas strateginis žingsnis išskirti Lituanistikoje atskirą etninę programą. Bet būtų geriau, jei tyrėjai labiau organizuotųsi ir teiktų geresnius projektus“ (Tumėnas 2018: 117). Taigi LMT atstovai absoliutizuoja „gerų“ projektų konkursinio vertinimo ir atrankos objektyvumą ir skaidrumą (Tumėnas 2018: 118).

3. ETNOLOGIJOS IR SUSIJUSIŲ MOKSLO ŠAKŲ PROJEKTŲ KONKURSINIO NERĖMIMO PRIEŽASTYS

Ankstesni tyrimai ir atskirų mokslo sričių atstovų publikacijos nurodė įvairių priežasčių, dėl kurių mokslo projektai LMT nėra objektyviai ir tinkamai vertinami. Viena iš pagrindinių – kompetentingų konkrečios srities, šio tyrimo atveju, etnologijos ir susijusių mokslo šakų, ekspertų ir, atitinkamai, **kompetentingo ekspertinio vertinimo, suvokiant etnologijos specifiką, trūkumas ar nebuvimas**, vertinant projektus.

2016–2017 m. atliktas etninės kultūros vertybių valstybės politikai tyrimas atskleidė, kad LMT sudėtyje nėra etnologijos ir susijusių mokslo šakų tyrinėtojų, todėl neparenkama ir tinkamų, šią sritį išmanančių ekspertų projektams vertinti. Etnologijos ir susijusių mokslo šakų atstovų nėra ir LMT Lituanistikos programų vykdymo grupėse (Tumėnas 2018: 118–119).

LMT turi ne kiekvienos mokslo srities ekspertų, tačiau jos atstovai neabejoja dėl ekspertinio vertinimo kokybės ir kompetentingumo. „Nė kiek neabejoju, kad ekspertinis Mokslo tarybos projektų vertinimas yra labai aukšto lygio ir finansuoti išrenkami geriausi projektai. Kiekvienam projektui vertinti paskiriamas geriausias turimas tos ar artimos srities ekspertas“. „Vertinant projektus, ne visada būtinas būtent tos srities specialistas. Rekomenduotina, kad būtų vienas tos srities specialistas ir kitas, kaip tik netgi būtų geriau, žvilgsnis iš šalies, pvz., istoriko, filosofo. Bet irgi ne siauros specializacijos, o truputį plačiau matančios kultūrą, visuomenę, procesus, mokslą“ (Tumėnas 2018: 119). Toks platus požiūris į atskirų mokslų vertinimą susijęs su paskutiniaisiais dešimtmečiais stebima stipria tarpdiscipliniškumo tendencija (kai kelių sričių metodai taikomi vienam objektui tirti). Tik vienas LMT atstovas išsakė kritinę nuomonę dėl realumo būti tarpdisciplininiu ekspertu:

„Mokslininko eksperto tarpdiscipliniškumo ir tarptautiškumo kompetencijos realiai yra tiesiogiai susijusios su jo išsilavinimu, nuo jo priklauso. O išsilavinimas, pamatai, yra dedami metų metais ir, dažniausiai, tik vienoje srityje. Todėl tenka susidurti ir su diletantiškumu – kai tik pretenduojama būti įvairių sričių specialistu“ (ten pat). LMT atstovai sutiko, kad socialinių mokslų atstovai neturėtų vertinti humanitarinių mokslų projektų, nebent tas projektas būtų jungiantis kelias disciplinas (ten pat).

2018 m. apklausti etnologijos krypties mokslininkai teigė, kad ne kartą teko patirti, jog **projektus vertina net ne humanitarai (filosofai, istorikai, kalbininkai), o sociologai ar net ekonomistai**. Tokią padėtį įgalina ir tai, kad teikiant projektą, prašoma pažymėti ir kitą mokslo sritį. Projektus teikiantys mokslininkai susiduria su **didele LMT ekspertų nekompetencija, neišmanymu etnologinių tyrimų srityje ar netgi nuostata menkinti atskirą mokslo šaką**. Pastebimas ir pasitaikantis neetiškas vertintojų tonas.

Respondentai nurodė, kad įvairių mokslo šakų ekspertai tą patį projektą gali įvertinti labai skirtingai, kartais net priešingai. Jie neturi kompetencijų įvertinti atskirų etnologijos šakų tyrimų specifiką ir svarbą: ypač lauko tyrimų, archyvavimo, sisteminimo, tiriamųjų ar parengiamųjų leidybai darbų. Taip pat ir dėl skirtingų mokslo šakų suformuotų metodologinių požiūrių neretai visa tai vertinama kaip nereikšmingi ir neremtiniai dalykai, nors paties pareiškėjo kompetencija paprastai įvertinama gerai. Ir išties, Lietuvoje yra daug aukšto lygio etnologijos krypties mokslininkų, pelnusių ne vieną garbingą apdovanojimą bei ne tik nacionalinį, bet ir tarptautinį pripažinimą.

Vis dėlto, pasak vieno respondento,

„Ekspertų pastabos – greta objektyvių vertinimo momentų ir tokios: „Jūsų tyrimai aktualūs tik pernelyg siauram keliolikos mokslininkų – etnomuzikologų ratui. Dėl šios priežasties finansavimui nerekomenduotina“. Tai parodo išankstinį neigiamą nusistatymą mūsų mokslo atžvilgiu – prioritetai teikiami globalios problematikos tyrimams“.

Kitas respondentas teigė panašiai:

„Dalykinę kritiką vertinu ir priimu geranoriškai, bet kai ji visai į dalykinę nepanėšėja, tuomet, aišku, labai gaila įdėto darbo ir daugybės žmonių pastangų. Man teko paaukoti daug dienų ir naktų (vienas teiktas projektas apie folklorinio judėjimo pradžią Lietuvoje, pavyzdžiui turėjo per 200 psl. teksto lietuvių ir anglų kalbomis, buvo teiktas drauge su penkiais vykdytojais, turėjo dešimt (!) tarptautinių konsultantų, bet jį vertinantys ekspertai nusprendė, kad trūko vieno balo, ir viskas buvo atmesta juokingais argumentais, kad gal jau tokių tyrimų nereikia, kad kažkas jau pradėjęs panašų daryti ir pan.

Respondentai sutaria, kad **staigus etnologinių projektų rėmimo (konkursų laimėjimų) nuosmukis liudija LMT vykdomos mokslo politikos ir vertinimo nuostatų pasikeitimą**: „Negali visi taip staiga pradėti blogai rengti projektus“; „Čia bendras nusistatymas – kaip kitaip paaiškinti, kad tiriamųjų etnologinių projektų per tą laikotarpį paremta beveik nebuvo?“ Pasak vieno respondento, „Ypač tarptautiniuose projektuose mokslininko CV reikia žiūrėti, reikia [kur kas] daugiau tarptautinių publikacijų. Ir niekas

nelaimi – tik medikai, tokia Lietuvos realija. [...] Visa etnologijos kryptis vertinama blogai – nėra rimtų projektų.“

Svarbu pažymėti gana dažną LMT ekspertų sprendimą, esą numatomą tyrinėti **reiškinį geriau ištirsiantys ne etnologijos krypties pareiškėjai, o kiti tos ar kitos mokslo krypties ar net srities mokslininkai**, dažnai, sociologai ar istorikai. Taip ribojama mokslininko laisvė pasirinkti tyrimo temą ir objektą, aspektus bei metodus, kaip ir tyrėjų grupę. Arba teigiama, kad mokslininkas ir taip tyrinėjantis pasirinktą reiškinį, todėl projektinė parama nereikalinga.

Išaugus mokslininkų nepasitenkinimui, LMT suteikė galimybę pateikti paaiškinimų ar kontrargumentų ekspertų vertinimui, nors galutiniam sprendimui jie įtakos neturi, ekspertų klaidos nekvestionuojamos. Dėl finansavimo neskyrimo dviejų „Lietuvių liaudies dainyno“ tomų publikavimui projekto vadovas rašė LMT:

„Problema ta, kad nėra apibrėžta, kurie konkrečiai darbai gali būti priskiriami leidybiniais, o kurie – parengimo darbams. LMT ekspertai laiko, kad pateikti du dainyno tomai nėra parengti, tuo tarpu projekto teikėjai įsitikinę, kad redagavimas (ir tarminis), melodijų surinkimas kompiuteriu, garso įrašų restauravimas (techninis valymas) yra leidybos darbai, o ne parengimo. Reikalas tas, kad tų dviejų tomų mokslinis parengimas (kurį atliko specialistai folkloristai-tekstologai ir folkloristai-muzikologai) yra visiškai, pilnai baigtas. Visa kita – techninių darbuotojų ir kitų sričių specialistų (kalbininkų, vertėjų) darbas. LMT ekspertų vertinimuose iš esmės neatsižvelgiama į „Lietuvių liaudies dainyno“ rengimo ir leidimo specifiką [...]. Techniniai (melodijų surinkimas, garso įrašų restauravimas, o ne iššifravimas!) ir kiti darbai į paraišką įtraukti dėl to, kad LLTI nėra šios srities specialistų, o šių darbų finansavimas iš Instituto biudžeto šiuo metu negalimas. (Šiuo konkrečiu atveju dar atkreiptinas dėmesys į tai, kad LMT ekspertų yra painiojamas įrašų šifravimas (kas yra padaryta rengiant tomus) ir įrašų restauravimas: tuos įrašus, kurie bus skelbiami CD, reikia restauruoti (išvalyti triukšmą). [...]) Šie darbai apima leidybos paslaugas. Projekto teikėjų patirtis rengiant dainų sąvadą neleidžia abejoti galimybe numatytus darbus atlikti laiku“.

Neparemtas buvo ir patarlių leidinys. Ekspertai reikalavo didesnės sklaidos ir visuomeninės reikšmės, tačiau nevienodai vertino leidinių tarptautiškumą: „Lietuvių liaudies dainyno“ atveju, įvado ir išplėstinių santraukų vertimas į kitas kalbas laikomas pertekliniu, o „Lietuvių patarlių ir priežodžių“ antraštinių tipų tekstų vertimas į užsienio kalbas laikomas tarptautine sklaida ir vertinamas palankiai:

III. 5. Galimas sklaidos rezultatų reikšmingumas ir prieinamumas. „Taip parengti ir paskelbti šaltiniai galėtų būti reikšmingi tikrai ne vien kitiems (kitų sričių) tyrinėtojams, bet ir platesnei visuomenei. Kita vertus, perteklinis įvado ir išplėstinių santraukų rengimas ir kitomis kalbomis daro leidinius menkiausiai funkcionaliūs, užuot suteikę turbūt taip pageidaujama „tarptautiškumą“. Gerokai per dideli, nei galima išplatinti, ir leidinių tiražai“.

Projekto vadovo atsakymas: „Dainų anotacijų vertimo į užsienio kalbas laikyti pertekliniu neleidžia „Lietuvių liaudies dainyno“ rengimo principai, įtvirtinti sąvado ruošimo instrukcijoje. Tokios santraukos yra visuose jau išleistuose tomuose. Šios leidinio struktūrinės dalies tikslingumą paremia ir užsienio tyrėjų akcentuojamas poreikis. Mokslinio įvado, apibendrinančio vaišių dainų žanrą, vertimo idėja taip pat kilo suvokus realų užsienio kolegų poreikį. Laikomės nuomonės, kad duomenys užsienio kalbomis sudaro prielaidą tarptautiniams tyrimams“.

Projektų teikėjams tenka įrodinėti, kad „fundamentiniai šaltiniai laikytini ir lituanistiniais moksliniais tyrimais“ arba kad, leidžiant tęstinį daugiatomį dainyną, nelogiška tikėtis mokslinio proveržio:

„Leidžiant tęstinio leidinio eilinį (šiuo atveju trečiąjį) tomą, vargu, ar dera reikalauti „mokslinio proveržio“. Šiuo atveju labiau reikėtų atsižvelgti į fundamentinių mokslo darbų tęstinumą ir mokslinės kokybės išlaikymą, nekaltant jau apie išskirtinį šių darbų reikšmingumą lietuvių dvasinei kultūrai apskritai.

Pažymėtina, kad tiek „Lietuvių liaudies dainynas“, kurio jau norima leisti 22 ir 24 tomus, tiek ir „Lietuvių patarlės ir priežodžiai“, kurio parengtas trečias tomas, yra apdovanoti Lietuvos Respublikos mokslo premija. Šie leidiniai turi ilgametę leidybos tradiciją, jie rengiami atsižvelgiant į griežtus mokslinius principus, suformuluotus patvirtintose jų rengimo instrukcijose, ir esminiai pakeitimai atskiruose tomuose nedaromi, kad nenukentėtų bendra sąvado kokybė“.

Mokslininkai praranda daug laiko ir jėgų ir dėl itin sudėtingos paraiškų teikimo tvarkos, reikalaujant itin plačios paimties aprašų bei nuolat besikeičiančių, tačiau vis dar netobulų, vartotojui nedraugiškų internetinių paraiškų formų:

„Kitas dalykas, su kuriuo teko susidurti tik LMT, yra sustabarėjusi ir techniškai ir moraliai pasenusi paraiškų teikimo infrastruktūra – paraiškos pildymo internete langas, kuris turi tiek kaprizų, kad vien juos išvardinti reikėtų kelių puslapių. Tenka sugaišti daugybę valandų, kol užpildai visas prašomas grafas, o kur dar visokiausi institucijų, partnerių raštai ir kt. Keletą tokių humanitarui labai nedraugiškų kaprizų paminėsiu: pildant paraišką, atskiri langai neleido įterpti iš anksto parengtų projekto pagrindimo, tyrimo motyvacijos ir kitų bendro pobūdžio tekstų, juos teko rinkti ranka, gaishtant brangų laiką; dar nespėjus įvesti prašomų skaičių, kai kurie langai iškart paraudonuodavo ir niekaip jų nebuvo galima nei pataisyti, nei ištrinti; sistema nepasitikėjo autorių atliktais paprastais skaičiavimais, pati viską sudėdavo, ir jeigu suma išsiskirdavo šimtaja cento dalimi – rodydavo klaidą ir neleisdavo nieko pataisyti; tam, kad teisingai užpildytume, tekdavo kreiptis pačių LMT specialistų pagalbos, kurie neatsisakydavo padėti, tačiau patys sugaišdavo ir kitus gaishtindavo. Nėra jokių alternatyvių paraiškų pateikimo būdų, paskutinėmis dienomis prieš terminą, tinklas būdavo itin apkrautas, nebūdavo galima prisijungti. Tokiu būdu vietoj ekspertų, paraiškos kokybę drastišku būdu vertindavo kompiuteris“.

Kalbininkų lituanistų įsitikinimu, pagrindinė LMT mokslo ir jo sklaidos projektų nefinansavimo priežastis – **negebėjimas optimaliai ir planingai skirstyti konkursinį finansavimą**. Nerimą kelia ir tai, kad visas mokslinių tyrimų institutų ekspertinis vertinimas yra anoniminis ir sutelktas vienos rankos, o tai sudaro prielaidas neskaidriam lėšų skirstymui ir apskritai neobjektyviam mokslo darbų vertinimui. Jie taip pat nurodo, kad dešimt metų LKI atstovams užkertamas kelias patekti į LMT Humanitarinių ir socialinių mokslų komitetą:

1) LMT ekspertai atlieka išorinį metinį mokslinės veiklos ataskaitų vertinimą, nuo kurio iš dalies priklauso institutų finansavimas;

2) LMT ekspertai atlieka kasmetinį ir galutinį ilgalaikių institucinių mokslo ir eksperimentinės veiklos programų vertinimą;

3) LMT ekspertai vertina konkursiniam finansavimui pateiktas mokslinių tyrimų, leidybos, stažuočių ir kt. paraiškas (Auksoriūtė, Blažienė ir kt., 2018).

Taigi įvairių etnologijos mokslo šakų mokslininkai ir kalbininkai lituanistai abejoja dėl LMT ekspertinio vertinimo kompetentingumo, objektyvumo ir gebėjimo optimaliai ir planingai paskirstyti finansavimą; jie taip pat nerimauja dėl visos mokslinės veiklos vertinimo

monopolizavimo ir skaidrumo bei dėl vykdomos mokslo politikos keliamų grėsmių etnologijos krypties, kaip ir visos lituanistikos, plėtrai, tęstinumui ar net išlikimui.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Apibendrinant atliktą Humanitarinių mokslų (H 000) srities Etnologijos (07H) krypties ir susijusių mokslo šakų 2013–2017 m. mokslinių tyrimų ir mokslo leidinių rėmimo LMT būklės tyrimo rezultatus ir palyginus su ankstesnių tyrimų ir rezoliucijų bei kitų dokumentų rezultatais, galima daryti šias išvadas:

1. Etnologijos krypties, kaip ir visos lituanistikos, apibrėžimas ir samprata nepagrįstai tapo pernelyg platus; tai lemia persipynimą ne tik su kitų humanitarinių, bet ir socialinių ar net gamtos mokslo šakų projektų temomis, tyrimo objektais, didina konkurenciją ir mažina galimybes gauti finansavimą.

2. 2012 m. gegužės 15 d. patvirtinta „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ nepalanki etnologijos krypties ir susijusių mokslo šakų ar net visos lituanistikos tęstinumui ir plėtrai. Ją sekę LR Švietimo ir mokslo ministrų bei ir LR Seimo įsakymai (taip pat ir 2017 m. rudenį patvirtintas „Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas“) lemia regresyvias etnologijos ir susijusių mokslo šakų ir studijų kryptis, taip pat ir visos lituanistikos plėtros Lietuvoje tendencijas, netgi kelia grėsmę etnologijos mokslo krypties, kaip ir visos lituanistikos, išlikimui.

3. Tampa vis sunkiau įgyvendinti LR Mokslo ir švietimo įstatyme įtvirtintą lituanistikos prioritetą (-us), nes mokslininkai verčiami savo monografijas, studijas ar sintezės mokslo darbus publikuoti ne Lietuvoje, o pripažintose leidyklose užsienyje. Mokslininkų prestižas, pripažinimas ir darbų skaitomumas bei mokslinių tyrimų sklaida lietuvių kalba Lietuvoje nevertinami.

4. 2013–2017 m. visų aptartų LMT vykdytų konkursinių nacionalinių ar tarptautinių lituanistinių ar paveldo mokslo ir tyrimų programų paremti etnologijos ir susijusių mokslo šakų projektai sudarė vos nuo 6,77 iki 3,25 proc. visų šių programų remtų projektų su aiškia mažėjimo tendencija ir didesniu kaip dvigubu nuosmikiu 2016–2017 m. Taip pat ir LMT administruojamose Lietuvos ir kaimyninių valstybių užsienio mokslininkų (ir menininkų) grupių ar partnerystės, reikminių tyrimų bei tarptautinėse programose etnologijos krypties ir susijusių mokslo šakų padėtis yra absoliučiai kritiška, nebuvo paremtas nei vienas etnologinis

projektas. Humanitarinių mokslų projektų išvis paremta vos vienas kitas, kas rodo visos mokslo srities nuvertinimą ar netgi eliminavimą.

5. Staigų etnologinių projektų rėmimo nuosmukį lėmė LMT vykdomos mokslo plėtros politikos ir mokslo bei leidybos projektų vertinimo nuostatų pokyčiai. LMT trūkstant ar nesant kompetentingų etnologijos krypties ekspertų, projektai vertinami pagal kitų mokslo krypčių suformuotas nuostatas, diktuojamos įvairios etnologijos mokslo šakoms nepalankios sąlygos. Visų 2013–2017 m. LMT paremtų etnologijos ir susijusių mokslo šakų projektų tematika aiškiai apribota, nukreipta į kelias sritis su aiškiu šiuolaikinės, miesto kultūros, mitologijos ar religijos temų dominavimu. Tai verčia mokslininkus abejoti dėl LMT ekspertinio vertinimo kompetentingumo, objektyvumo ir gebėjimo optimaliai ir planingai paskirstyti finansavimą bei užtikrinti etnologijos, kaip ir visos lituanistikos, plėtros perspektyvas, įvertinant svarbą Lietuvos visuomenei ir valstybei.

6. Rengdami vartotojui nedraugiškas ir nepagrįstai didelės apimties projektų paraiškas mokslininkai išsekvoja per daug energijos ir laiko. Projektų nerėmimas stabdo tyrimų procesą, mažina mokslinę produkciją ir riboja mokslinės karjeros galimybes. Mokslininkams tenka skirti ir taip neadekvačiai mažus savo išteklius vis naujų ar pakartotinių paraiškų, ataskaitų ir duomenų teikimui, kurių indėlis į Lietuvos mokslo raidą nėra kaip nors pagrindžiamas kaštų-naudos analize. Valstybės lėšos eikvojamos daugkartiniam ekspertiniam vertinimui.

7. Konkursinis projektinis kultūros ir mokslo finansavimo mechanizmas neužtikrina valstybės politikos krypčių įgyvendinimo. Nei LMT, nei kuri nors kita valstybinė mokslą kuriojanti institucija Lietuvoje nesirūpina etnologijos krypties ir kitų lituanistikos mokslų tolygia ir visaverte plėtros strategija bei politika. Trūksta strateginio požiūrio į etnologijos mokslinių tyrimų ir jų skaidos svarbą bei perspektyvą. Fundamentiniai, tęstiniai etnologiniai tyrimai Lietuvoje neremiami, taip pat ir kitų tyrimų bei jų sklaidos nei nacionalinės, nei tarptautinės LMT įgyvendinamos programos negali užtikrinti.

Todėl pateikiamos rekomendacijos:

1. Sukurti šalies mokslo rėmimo ir plėtros strategijas, kurios garantuotų perspektyvas etnologijos ir susijusių mokslo šakų, kaip ir visos lituanistikos, tyrimams ir jų plėtrai.

2. Sudaryti sąlygas vykdyti Lietuvoje fundamentinius etnologinius tyrimus – sukurti lankstesnius tokių tyrimų vertinimo kriterijus, juos susieti su etnologinio įdirbio tęstinumo užtikrinimu bei jo sklaidos Lietuvoje reikšme, skirti tikslinį finansavimą mokslinėms institucijoms, taip pat ir aukštosiose mokyklose esantiems mokslo centrams, užtikrinant jų išlikimą ir perspektyvią veiklą.

3. Plėtoti užsakomuosius etnologijos krypties ir susijusių mokslo šakų tyrimus, atsižvelgiant į Lietuvos aktualijas.

4. Nešvaistyti turimų menkų išteklių, rengiant projektinius duomenis daugkartiniam pakartotiniam vertinimui ir užtikrinti tinkamą ekspertinį vertinimą, atitinkant ekspertų ir vertinamos mokslo krypties specifiką, žinias ir kompetencijas. Tobulinti LMT konkursinio finansavimo ir projektų atrankos ekspertinio vertinimo kriterijus nustatant, kad etnologijos ir susijusių mokslo šakų projektus turi ekspertuoti tik kompetentingi etnologijos krypties mokslininkai.

5. Užtikrinti mokslinės minties ir žodžio laisvę, galimybę patiems mokslininkams rinktis tyrimų temas ir jų įgyvendinimo formas.

6. Bendradarbiaujant su kalbininkais, lituanistikos plėtros prioritetus apibrėžti valstybės lygiu ir juos įgyvendinti atsisakant nepagrįstų ir perdėtų „tarptautiškumo“ reikalavimų, primygtinai verčiančių mokslininkus rašyti ir publikuoti savo darbus kitomis kalbomis ir juos skelbti Lietuvos visuomenei neprieinamuose leidiniuose užsienyje.

Literatūra

Auksoriūtė Albina, Blažienė Grasilda ir kt. 2018. *Lietuvos mokslo taryba dusina lituanistiką*. Dr. Albina Auksoriūtė, akad. prof. dr. Grasilda Blažienė, dr. Jurgita Jaroslaviėnė, prof. dr. Danguolė Mikulėnienė, dr. Rita Miliūnaitė, prof. habil. dr. Sergejus Temėinas, dr. Aurelija Tamulionienė. (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas), 2018. Prieiga internete: <http://www.propatria.lt/2018/02/kalbininkai-lietuvos-mokslo-taryba.html>

Ekspertai 2017. *Lietuvos mokslo taryba diskriminuoja socialinius mokslus*, prieiga internete <http://alkas.lt/2017/02/12/ekspertai-lietuvos-mokslo-taryba-diskriminuoja-socialinius-mokslus/>

Judžentis Artūras 2017. *Lituanistika yra neatsiejama nuo paėios tautos* (2017); prieiga internete <http://alkas.lt/2017/12/20/a-judzentis-lituanistika-yra-neatsiejama-nuo-pacios-tautos/>

Lietuvos pažangos taryba 2012. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, prieiga internete <https://www.docdroid.net/OHqeBsc/lietuva2030.pdf#page=2>;
<https://www.docdroid.net/OHqeBsc/lietuva2030.pdf>

Petrauskas Rimvydas ir kt. 2018. *Apie lituanistikos programos įgyvendinimą ir ateities planus* (2018 m.). Vykdomo grupės nariai: Rimvydas Petrauskas (*pirmininkas*), Dalia Satkauskytė (*pavaduotoja*), Tamara Bairašauskaitė, Rasa Butvilaitė, Daiva Dapkutė, Jolanta

Gelumbeckaitė, Saulius Pivoras, Valerijus Rašomavičius, Loreta Vaicekauskienė; prieiga internete: <https://www.lmt.lt/lt/doclib/s846fqsqjjo6jqshftxxaazp1y16dr3w>

Petrauskas Rimvydas 2016. *Nacionalinės lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programos baigiamoji ataskaita*. Vykdyto grupės pirmininkas Prof. dr. Rimvydas Petrauskas. Vilnius, Lietuvos mokslo taryba, 2016 m. vasario 29 d., prieiga internete https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2016/09/d2_2009-2015_lit-baigiamoji-ataskaita-galutine.pdf

Petrauskas Rimvydas ir kt. 2015. *Nacionalinės lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programos vykdymo grupės 2014 metų ataskaita*. Vykdyto grupės nariai: Vykdyto grupės pirmininkas prof. dr. Rimvydas Petrauskas, doc. dr. Alma Braziūnienė, doc. dr. Daiva Dapkutė, prof. dr. Rimantas Jankauskas, doc. dr. Darius Kuolys, dr. Tojana Račiūnaitė, doc. dr. Dalia Satkauskytė, doc. dr. Gintaras Šapoka, doc. dr. Loreta Vaicekauskienė. Vilnius, 2015, p. 2, prieiga internete: www.lmt.lt.

The Major Branches of Anthropology. *Encyclopædia Britannica* (metai nenurodyti), prieiga internete: <https://www.britannica.com/science/anthropology/The-major-branches-of-anthropology#ref839709>, plg. <https://www.britannica.com/topic/social-science>

Tumėnas Vytautas 2018. Etninės kultūros vertybių samprata kultūros politikoje: etninės kultūros politikos formuotojų ir vadovaujančių dalyvių nuostatų pristatymas. *Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimai valstybės politikai*. Projekto baigiamoji ataskaita, Lietuvių etninės kultūros draugija, 2018; prieiga internete <https://www.ltkt.lt/files/etnines-kulturos-vertybiniu-nuostatu-tyrimai-valstybes-politikai0446.pdf>

Urbanavičienė Dalia, Tumėnas Vytautas 2018. Bendrosios išvados. Bendrosios rekomendacijos. *Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimai valstybės politikai*. Projekto baigiamoji ataskaita, Lietuvių etninės kultūros draugija, 2018.

SUMMARY

**SITUATION OF COMPETITIVE FUNDING OF THE ETHNOLOGY FIELD AND
RELATED SCIENTIFIC PROJECTS IN 2013–2017**